

Чернігівська обласна літературно-мистецька газета

Виходить з 11 листопада 2020 року

Чернігівщина. Україна. Світ

На здобуття премії імені Михайла Коцюбинського

Триває висунення кандидатів на здобуття обласної премії імені Михайла Коцюбинського за 2024 рік. Головна творча премія Чернігівщини присуджується у таких номінаціях: «Поезія», «Проза», «Народознавство», «Декоративне та образотворче мистецтво», «Театральне мистецтво», «Музичне мистецтво».

Подавати документи на висунення кандидатів на здобуття обласної літературно-мистецької премії потрібно до 17-ї години 31 травня. Зробити це можна в Чернігівському літератур-

но-меморіальному музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського за адресою: Чернігів, вул. Коцюбинського, 3.

На розгляд Комісії з присудження премії імені М. М. Коцюбинського слід подавати такі документи:

клопотання про присудження Премії;

завірений протокол засідання відповідного колегіального органу, на якому було ухвалено рішення про висунення кандидата на здобуття Премії;

творчу характеристику кандидата;

у номінаціях «Проза», «Поезія» та «Народознавство» на розгляд Комісії приймаються творчі досягнення кандидатів на здобуття Премії у вигляді книжок у кількості 3-х примірників.

Більш детально про вимоги до документів, а також про саму Премію можна дізнатися на офіційному сайті музею-заповідника Михайла Коцюбинського у розділі Положення про обласну премію імені М. Коцюбинського - <https://kotsubinsky.org/index/0-9>

Телефон для довідок
(097) 465 70 91.

Представлення книги Раїси Борщ

В Чернігівському музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського 22 березня відбулося представлення книги поезій Раїси Борщ (літературний псевдонім «Струна») «Ніщо не віщувало нам війни». Захід відбувся у межах акції «Національний тиждень читання. Тиждень поезії».

Раїса Борщ – викладач-методист Чернігівського музичного коледжу ім. Л. Ревуцького, художній керівник капели бандуристів ім. О. Вересая філармонійного центру, Заслужена артистка України. Вона і її чоловік, Заслужений працівник культури України, хормейстер капели Микола Борщ створили цей колектив і беззмінно його очолюють.

Авторка представила книжку, в якій – її переживання, враження від війни. Поетеса захоплюється героїзмом українського народу. Коли ворожі літаки скидали бомби на Чернігів, Раїса Борщ взялася за перо. Багато віршів мають підписи: «5-й день війни», «10-й день війни», «13-й день війни»...

Читання поезії перепліталось з виступом Капели бандуристів імені Остапа Вересая, яка зривала справжні шквали оплесків.

Обласний філармонійний центр Ритм сучасності: проєкт «Jazz-Куліса»

Бенд «BissQuit» 13 квітня знову зустрівся з шанувальниками джазу в межах проєкту «Jazz-Куліса» на сцені філармонійного центру. Володимир Балаба (труба, флюгельгорн), Олександр Годун (труба, флюгельгорн), Микита Гіря (саксофон), Олег Богуш (клавішні, керівник бенду), Сергій Галамага (гітара), Данило Корінь (барабани), а також Ольга Перепелиця (вокал) створили нову концертну програму з творів, що яскраво демонструють еволюцію сучасної джазової музики, зокрема, через призму творчості видатного американського саксофоніста і композитора, 11-разового володаря «Греммі» Вейна Шортера.

«Музичний всесвіт Ференца Ліста»

Відомі українські піаністи Аліна Романова і Артем Ляхович 28 квітня продемонстрували чернігівській публіці цю програму. Ференц Ліст – легендарний музикант XIX століття: композитор, піаніст, диригент, педагог, просвітник, популяризатор музичної класики.

Аліна Романова – лауреат міжнародних конкурсів. Веде інтенсивну концертну діяльність як соло, так і у складі фортепіанного дуету з Артемом Ляховичем. Виступає також як виконавець камерної музики, популяризатор сучасних українських композиторів. Артем Ляхович – піаніст, композитор, музикознавець. Веде активну концертну діяльність в Україні та за кордоном. Автор творів для фортепіано, віолончелі та ін. Відомий як лектор. Лауреат міжнародних конкурсів. Перше відділення концерту, зігране Аліною Романовою, презентувало Ліста як популяризатора та просвітника. «У тому, що музика XVIII-XIX сторіччя закарбувалася у колективній пам'яті саме такою, є велика заслуга Ліста», відзначають музиканти. Прозвучали твори Франца Шуберта і Ференца Ліста: Шуберт створював вальси для побутового музикування, а Ліст адаптував їх до великої сцени. Продовжили перше відділення «Шість великих етюдів за Паганіні» для фортепіано. Завершила відділення «Іспанська рапсодія» для фортепіано.

Друге відділення, виконане Артемом Ляховичем, представило Ліста як новатора музики. Прозвучала Соната для фортепіано сі мінор та «Угорська рапсодія» №6, один з найвідоміших творів Ліста, в якому він майстерно обробляє фольклор угорських ромів.

Пресцентр Чернігівського обласного філармонійного центру фестивалів та концертних програм

25-річчя Академічного симфонічного оркестру «Філармонія»

Навесні 1999-го року новостворений симфонічний оркестр обласного філармонійного центру виступив вперше, і не деінде, а у Національному палаці «Україна». Так почалася історія оркестру «Філармонія», який створив і яким донині керує Заслужений діяч мистецтв України Микола Сукач.

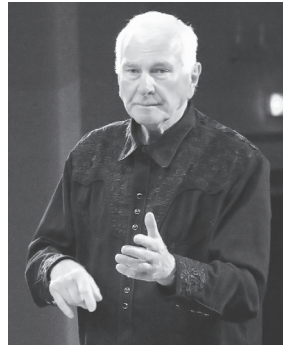
За чверть століття було підготовлено безліч різноманітних концертних програм. За честь грати з оркестром вважають сотні солістів, диригентів і колективів світу. З оркестром виступали капела «Думка», Микола Сук, Олег Криса, Анатолій Баженов, Фудзіко Хеммінг, Девід Андре, Чіе Савада... Микола Сукач диригував такими відомими колективами як симфонічний оркестр Національної опери України, Національний симфонічний оркестр України, симфонічний оркестр Національної філармонії України. Творча мапа «Філармонії» – це, власне, весь світ: від Японії до США.

Великий ювілейний концерт на сцені філармонійного центру оркестр почав з вшанування жертв війни, яку зараз веде проти загарбників український народ. Микола Сукач нагадав глядачам основні віхи в історії колективу. Привітали оркестр з ювілеєм колеги, друзі.

У першому відділенні програми прозвучали «Влтава» Бедржиха Сметани, Увертюра до опери «Севільський циркульник» Джоаккіно Россіні, Увертюра до оперети Франца фон Зуппе «Легка кавалерія», «Танок диявола» Йозефа Хельмесбергера (молодшого). І, що дуже символічно, – твори Сергія Борткевича: частини Концерту для скрипки з оркестром тв. 22 (соліст – народний артист України, лауреат Шевченківської премії Анатолій Баженов) і Симфонії №1 ре мажор «Моя Батьківщина». Ім'я і творчість видатного композитора повернув мистецькому світу саме Микола Сукач. У другому відділенні концерту була виконана Симфонія №1 Йоганнеса Брамса.

Диригували разом з очільником колективу начальник військового оркестру військово-музичного центру Сухопутних військ ЗСУ Роман Павлів та другий диригент оркестру, заслужений артист України Андрій Шевчуковський.

Капела бандуристів імені Остапа Вересая Нова програма «Пісенна мозаїка весни»

Весняні календарно-обрядові пісні, інструментальна музика, українська та зарубіжна класика увійшли до концертної програми Капели бандуристів ім. О. Вересая філармонійного центру «Пісенна мозаїка весни». Презентація програми на сцені центру відбулася 27 квітня.

«Пісенна мозаїка весни» – проєкт, сповнений надії і віри в Перемогу, любові до життя, до Батьківщини. «Весна – це оновлення життя на землі: після півми завжди буде світло, після зимових холодів приходять теплі дні, які наповнюють серця бажанням жити і творити добро на цій землі», – кажуть артисти капели під керівництвом Заслуженої артистки України Раїси Борщ та Заслуженого працівника культури України Миколи Борща.

У концертній програмі прозвучали народні весняні твори в обробці вітчизняних митців, композиції Георгія Майбороди, Галини Менкуш, Ігоря Гайдена, Кирила Стеценка, Раїси Борщ, Ігоря Марченка, Олександра Білаша, Богдана-Юрія Янівського, Сальваторе Адамо, Ігоря Поклада, Франца Шуберта, Миколи Леонтовича на вірші Павла Тичини, Богдана-Ігоря Антонича, Григорія Сковороди, Лесі

Українки, Дмитра Іванова, Анатолія Покришена, Дмитра Павличка, Петра Шкраба, Бориса Олійника. Яскравими були виступи солістів капели Лілії Козлової, Сергія Сидоренка, Дмитра Аксьона, Вікторії Губки, Василя Біжовця.

Народні традиції, кохання, війна, материнська любов і жіночність – ці теми стали провідними у програмі. І об'єднали їх в єдине слова вдячності оборонцям України.

Чернігівський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка

Афіша травня

- 12 – «Бука». 12.00.
12 – «Чарлі Гордон – ідіот», 18.00.
18 – «Боїнг-Боїнг». 18.00.
19 – «Мауглі», 12.00.
19 – «Загадкові варіяції». 19.00.
24 – «Наймичка». 19.00.
25 – Театралізований концерт «Музичні жарти».
26 – «ВПО». 19.00.
30 – «За двома зайцями». 19.00.
31 – «Кайдашева сім'я». 19.00

"Кайдашева сім'я"

Міжнародний чесько-український Театральний фестиваль

19 – 21 квітня на майданчиках Чернігівського театру ім. Т. Шевченка пройшов Міжнародний чесько-український фестиваль «Фестиваль взаємності». Участь взяли колективи Чехії та України. Фундаторами фестивалю виступили чеські митці, які за сприяння благодійних фондів ініціювали проведення в п'яти містах України новачійних фестивальных форумів.

Вистави показали чеські театри з Праги і Брно, а також наш театр ім. Т. Шевченка. Вистави йдуть українською мовою (одна – чеською з субтитрами). В рамках фестивалю відбулися також фотовиставка, концерт Павли Домбровської (Чехія).

Календар травня і червня

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Софії та Олександра Русових видає щорічний календар «Знаменні і пам'ятні дати Чернігівської області на 2024 рік». Укладачі: Л. Студьонова, І. Каганова. Відповідальний за випуск Ю. Соболев. Друкуємо частину календаря на травень – червень.

книг – про пожертвування. З цього часу бібліотека стала ще більш відомою в місті установою.

В с. Авдіївка Сосницького району, нині – Новгород-Сіверського, народився Василь Федорович Чепурний (1964), журналіст, письменник. У 1989 – 2015 рр. очолював обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта». Автор книг, статей краєзнавчого характеру

9 – В с. Волосківці Кіровоградського району народився Анатолій Васильович Гайдамака, (1939 – 2023), художник-монументаліст, народний художник України, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка. Відомі його роботи – меморіали в Батурині, Крутах.

19 – Народилася Лілія Василівна Бондаревич (Черненко) (1954), журналістка, член Спілок письменників України і Білорусі, авторка багатьох книг прози і поезії, лауреатка обласної премії імені М. Коцюбинського, ряду інших літературних премій. Народилася в Республіці Білорусь. Давно мешкає у Прилуках.

20 – В с. Гирявка Котопського повіту Чернігівської губ. народився Олександр Матвійович Лазаревський (1834 – 1902), історик, генеалог, джерелознавець та видавець. Тривалий час жив і працював у Чернігові.

В с. Бурімка Прилуцького району народилася Валерія Євгенівна Козловська (1889 – 1956), одна з перших жінок-археологів, музейниці. Організувала та очолила наукову археологічну експедицію на Остерщину.

23 – В Ічні народився Віталій Федорович Шевченко (1954 – 2018) – журналіст, політик, письменник, народний депутат України II, III і IV скликань. Голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (2005 – 2009). Автор книг прози, поезії, публіцистики. Засновник і голова «Благодійного Фонду Віталія Шевченка», що видає багато книжок з історії, краєзнавства, насамперед Ічнянщини.

ТРАВЕНЬ

2 – В с. Озеряни Ніжинського району народився Валентин Назарович Борисенко (1929 – 1990), скульптор, народний художник УРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка.

6 – В с. Понори Котопського повіту Чернігівської губернії (нині Прилуцького району) народився Степан Данилович Ніс (1829 – 1900), фольклорист, етнограф, лікар, громадсько-політичний діяч. У Чернігові поширював народну культуру, займався лікарською практикою. Працював міським лікарем у Городні. Його іменем названі вулиці в Чернігові і Городні.

13 – народився Панас Мирний (П. Я. Рудченко) (1849 – 1920) – класик української літератури. У 1865 – 1868 рр. жив і працював у Прилуках.

27 – народився Роман Іванович Іваничук (1929 – 2016), прозаїк, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка, премії імені Мазепи, Герой України, автор роману «Орда» про трагедію Батурина 1708 р. Неодноразово відвідував Чернігів, Батурин, багато зробив для історичного відродження Гетьманської столиці.

ЧЕРВЕНЬ

3 – В 1894 р. відбулися збори Чернігівської громадської бібліотеки (нині обласна бібліотека імені Софії та Олександра Русових), на яких було вирішено надрукувати каталог бібліотеки, скасувати плату за відвідини читальні, звернутися з проханням до земських і міських громадських установ про субсидії, а до письменників та видавців

Гончаренко-центр запрошує

Чернігівський освітньо-культурний Гончаренко-центр, один з мережі таких центрів в Україні, запрошує охочих на безкоштовне навчання за такими напрямками. Українська мова. Англійська мова. Польська мова. Математика. Літературна майстерність. Малювання. Вокал. Психологічна підтримка. Правила дорожнього руху.

Працюють групи для дітей, підлітків, дорослих (в тому числі слухачів, старше 60-ти років). Заняття щодня, крім неділі, згідно графіка, перше заняття – 9.00, заключне – 19.00

Адреса: Чернігів, вул. Шевченка, 9, Культурно-мистецький центр «Інтермеццо», Гончаренко-центр. Телефон для довідок: 067-2761715.

Поезія Леоніда Горлача

4 квітня виповнилося 83 роки письменникові Леоніду Горлачу (Коваленку). Поет родом із Чернігівщини – народився в Ріпках. Пізніше його сім'я переїхала у село Червоний Колодязь Ніжинського району. Ще під час навчання у школі він почав друкувати свої твори в Лосинівській районній газеті, перемагав у літературних конкурсах. 1963 року закін-

чив філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту імені Гоголя.

Творчість Леоніда Горлача давно відома в Україні і за її межами. Почавши шлях у велику літературу в середині 60-х років, він створив неповторний світ, у якому відлуння давньої української історії поєднує енергією рядки віршів та поем, де живе сучасність

із усіма її щасливими й трагічними процесами.

Леонід Горлач – лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2013 року за збірку поезій «Знак розбитого ярма».

2009 року поет удостоєний звання лауреата обласної літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського за книгу «Обрії душі».

Ольга Шеремет: фотовиставка, як спогад про дім

В читальній залі обласної бібліотеки імені Софії та Олександра Русових 1 травня відбулося відкриття виставки світлин «Я вертатимусь додому по дорогах і полях... (село Грем'яч)» Ольги Шеремет, учасниці чернігівського фотоклубу «Прекрасне поруч».

В експозиції представлено 40 світлин у жанрах портрету, пейзажу, натюрморту, анімалістики з мирного життя одного з найпівнічніших сіл України – Грем'яча.

На вернісажі зібралися фотохудожники, журналісти, друзі та односельці, які вітали авторку.

Фото Ольги Шеремет – уособлення українського побу-

ту та мирного життя. І сумно, що нині це село росіяни нищать щоденними ударами протягом двох років.

Ольга Шеремет народилася в Донецьку, але сім'я переїхала до Грем'яча, який авторка і вважає своєю малою Батьківщиною. Закінчила Грем'яцьку середню школу та Чернігівський державний педагогічний інститут ім. Т. Шевченка за спеціальністю «Хімія та біологія». 20 років працювала вчителькою, а нині – методистка у Черні-

гівській Малій академії наук учнівської молоді.

У 2012 році доля звела авторку з відомим чернігівським фотохудожником Валерієм Шайгородським, який відмітив її світлинами та запропонував взяти участь у фотовиставці.

У 2013 році авторку запросили до фотоклубу «Прекрасне поруч». В цьому прекрасному осередку творчих людей брала участь у багатьох фотовиставках від місцевого до міжнародного рівня.

На «Літературній суботі у Коцюбинського» – таланти Коропщини

У музеї-заповіднику 6 квітня відбулось літературне свято. На «Літературні суботи у Коцюбинського» завітали митці з Коропщини. Зустріч була присвячена презентації літературно-мистецького альманаху «Барви ювілейного вінка», який був виданий до двадцятиріччя творчого об'єднання «Первоцвіти Коропщини». Створене у 2002 році об'єднання сьогодні налічує понад сотню учасників: письменники, художники, майстри, самодіяльні композитори.

Зустріч традиційно вела заступниця голови облас-

ної організації Національної спілки письменників Валентина Громова, котра кілька років тому разом з Музеем, Спілкою відродила і організує ці «Суботи».

Свою творчість представили поети, краєзнавці, митці декоративно-ужиткового мистецтва. Земляків представляла голова «Первоцвітів Коропщини» Світлана Милько. Письмениця Валентина Михайленко, засновниця «Первоцвітів Коропщини», розповіла про історію створення об'єднання, читала свою прозу.

Свої поетичні та прозові

твори читали Любов Борисенко, Антоніна Гавриленко, Віта Карпушкіна, Людмила Кожедуб, Тетяна Кузьменко, Григорій Марченко, Світлана Матвієнко, Ірина Мітасова.

Пожвавлення, сміх, як завжди, викликали оповідання Валентини Городньої та гуморески Світлани Милько у виконанні авторок. Затамувавши подих слухали чарівний голос Ольги Качурини. Вона виконувала пісні на слова поета з Коропщини Василя Кирилюка, який так передчасно пішов із життя. Також читала його вірш, присвячений сину Володимирі,

який зараз бореться за незалежність нашої країни. Вразив і виступ Тамари Висоцької, її патріотична поезія. Ганна Савич познайомила із своїм краєзнавчим доробком. Сергій Токарев, кандидат історичних наук, презентував історичну статтю. Завершив презентацію виступ Заслуженої працівниці культури України Ганни Сушко.

Привітали презентантів письменники з Чернігова Микола Будлянський, Надія Галковська та Ганна Верес-Демиденко.

Захід закінчився екскурсією музеєм.

Ювілей художника з Прилук Петра Бойка

24 квітня, у переддень 70-річчя з дня народження прилуцького художника Петра Бойка, у Прилуцькій міській центральній бібліотеці ім. Л. Забашти відкрилась виставка його нових робіт «Кольоровий світ».

Петро Бойко член НСХУ з 2012 року, лауреат міської мистецької премії ім. Л. Забашти «Квіт папороті»-2013, автор багатьох персональних виставок в Києві, Одесі, Чернігові та зарубіжжі.

На виставці представлені роботи, які художник створив протягом 2023

року. В тому числі став відтворювати пензлем зруйновані міста, знищені будинки.

Ювіляра вітали член Національної спілки художників України Петро Мироненко, арт-менеджер Руслан Проценко, поетка Світлана Коробова, шанувальниця творчості Євгенія Жежерун. Директорка бібліотеки Людмила Зубко теж привітала ювіляра і запросила усіх охочих до перегляду виставки.

Театр комуністичних карабасів

Довірливі (і не дуже) західні інтелектуали в ролі «золотого ключика» Москви

Хто вигадав термін «корисні бовдури» та як радянська влада використовувала західних інтелектуалів для власної пропаганди?

25 травня 1926 року на розі бульвару Сен-Мішель і вулиці Расін в Парижі кількома пострілами впритул був вбитий Симон Петлюра. Стрільця одразу затримали перехожі, але він насправді не дуже й намагався втекти. Замаула Шварцбарда – а саме так звали вбивцю – відправили під арешт, і вже в жовтні 1927 року він постав перед судом.

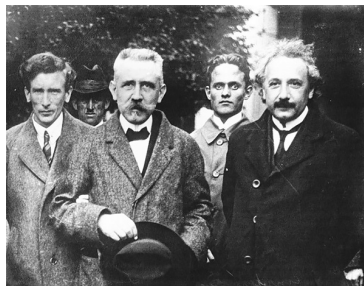
В середовищі української еміграції – навіть серед політичних супротивників загиблого – не було сумнівів, що вбивство головного отамана було організоване радянськими спецслужбами. Хоча б тому, що в окупованій більшовиками Україні Петлюри ще в 1921 році був оголошений смертний вирок.

А сам Шварцбард контактував з емісарами з Москви щонайменше напередодні вбивства. Та й деякі деталі його біографії наводили на думку, що він міг бути відправлений до Франції саме як законспірований агент – після своєї служби в Червоній Армії.

Проте адвокат Шварцбарда Анрі Торрес зробив усе можливе, щоб ці підозри залишилися в тіні. Наполягаючи на тому, що вбивця «лише» мстився за єврейські погроми, що відбувалися на теренах України в 1918-1919 роках.

Співчуття публіки до жертв погромів, за його розрахунком, мало перетворити процес над Шварцбардом на суд над самим Петлюрою. Проте й цим він не обмежився. У списку свідків захисту з'явилися люди, які... не могли бути в той час в Україні. Навіть фізично.

Наприклад, відомий французький фізик Поль Ланжевен, який на суді зізнався, що про події на іншому боці Європи знає виключно «з документів і газетних публікацій». Або ж... Альберт Ейнштейн, від допиту якого Торрес, втім, «шляхетно» відмовився. Свою думку щодо можливих мотивів Шварцбарда публічно висловлювали також Максим Горький, Анрі Барбюс, Ромен Роллан, Анрі Бергсон, Олександр Керенський... Ну й звісно, єврейські організації, які зрозуміли, що процес дозволить нагадати світу про трагічну долю своїх одноплемінців.

Поль Ланжевен і Альберт Ейнштейн

Втім, навіть такого відомого єврейського діяча як Володимир Жаботинський напружив той факт, що за захист взявся саме Анрі Торрес. Який при цьому категорично заперечував проти долучення інших адвокатів. Адже Торрес мав репутацію «радянської креатури».

Торрес заявив, що є «принципово безпартійним». Та й взагалі ще в 1923 році його... виключили з комуністичної партії Франції. Залишається додати – «вчасно». Майже так само, як вчасно для версії захисту, з

червоноармійців «виписався» передбачливий Шварцбард.

Іронія насправді доречна. Адже лише після краху комуністичного режиму стало відомо, що за судом в Парижі в СРСР не просто уважно стежили. А й значною мірою визначали хід і сценарій процесу – принаймні з боку захисту.

Та й саме вбивство Петлюри врешті-решт погодилися зарахувати до списку «ліквідацій», влаштованих ЧК-ОГПУ-НКВД. А щодо «свідків» з гучними іменами – то це була лише одна з операцій чекістів, в якій західні інтелектуали допомагали відвести увагу від більшовицького терору.

У пресі і досі сперечаються, хто вигадав термін «корисні бовдури». Володимир Ленін, якому часто приписують авторство, в жодному з надрукованих текстів його не використав. Дехто навіть стверджує, що вперше термін взагалі з'явився вже за часів «холодної війни» і по західний бік залізної завіси.

Це не зовсім так. Бо про те, що комуністи так іменували несвідомих чи благодушних «помічників» з іншого табору, першим розповів Богдан Радіца, який втік з «тітвіської Югославії» наприкінці другої світової.

Та й незалежно від того, називали комуністи західних інтелектуалів «корисними бовдурами» чи ні, ставлення до них цілком відповідало цьому визначенню. Користувалися їхніми «послугами» більшовики ще до здобуття влади. Бо навіть тоді, коли Ленін із соратниками були лише невеликою маргінальною групою, їм були потрібні гроші – і бажано не свої.

Для акумуляції коштів слово людини з гучним іменем важило дуже багато. Першим у цьому переконався вже згаданий Максим Горький, який ще на початку ХХ століття працював для більшовиків своєрідним фінансовим «пилососом». Активно використовуючи для цього свої зв'язки на Заході – зрештою, вже тоді його вважали знаним літератором.

Максим Горький і Марк Твен у клубі американських письменників

Поки гроші збирали для підпільників, які боролися із царом, – їм симпатизувала не лише освічена публіка («Товариство друзів російської свободи» діяло навіть в США – за участі Марка Твена та Етель Войнич), а й прогресистські політичні рухи – насамперед соціалісти, ба навіть цілі держави – якщо йшлося про супротивників Російської імперії у війнах (Японія у 1904 – 1905 роках, Німеччина у 1914 – 1917).

Втім, показово, що гроші для більшовиків – і під виглядом гонорарів для Горького, і від німецьких есдеків, і від німецького ж Генерального штабу – йшли через руки однієї особи, Олександра Парвуса. Частину грошей, користуючись своїм «монополюним» становищем, він просто привласнював.

Після захоплення більшовиками влади ситуація, звісно, змінилася. Тепер вони самі стали урядом Росії. І при цьому не приховували намірів валити чинні режими

мало не по всій планеті під гаслами світової революції.

«Попутники», звісно, були потрібні й надалі – але не так для залучення коштів (тепер в розпорядженні Леніна були ресурси і без того чималої держави та захоплених принагідно сусідніх країн), як для супроводу спецоперації за кордоном. А головне – вони мали стати золотим ключем – чи радше «відмичкою» – для «зламу» більшовиками їхніх власних батьківщин.

«Кустарних» методів «індивідуальної обробки» та сумнівних гешефтів Парвуса-Горького для цього було вже замало. До того ж і в самого «буревісника революції» почалися дуже невчасні коливання і сумніви. Леніну були потрібні стійкіші борці, професіонали, які б не відволікалися на «богобудівництво» та подібні на нього дурниці. В нагоді став перевірений «німецький товариш» – Вільгельм (Віллі) Мюнценберг.

Віллі Мюнценберг

Мюнценберг народився в тюрингському Ерфурті в родині шинкаря (втім, його мати походила з баронського роду фон Зекендорф). В юності встиг попрацювати робітником на взуттєвій фабриці і помічником аптекаря. Втім, його більше вабила політична кар'єра. Він приклав до місцевих есдеків і навіть встиг посидіти за ґратами за організацію робітничих заворушень, після чого перебрався до Швейцарії.

З початком першої світової війни Мюнценберг перейшов до лав «незалежної» соціал-демократичної партії, яка виступала проти участі Німеччини у війні. На тих же позиціях перебував і Соціалістичний інтернаціонал молоді, секретарем якого його невдовзі обрали.

В Швейцарії в цей час опинилися й ватажки більшовиків, з якими Мюнценберг швидко зійшовся і навіть допомагав переправити їх через Німеччину до Швеції (звідки вони могли вирушити додому) – в усьлавленому «пломбованому» вагоні.

Через кілька місяців після захоплення Леніном влади в Росії з Швейцарії вислали і самого Мюнценберга – на його батьківщину, де в цей час також спалахнула революція. Той одразу ж приєднався до «спартаківців» (майбутньої комуністичної партії Німеччини), а на першому конгресі «Комуністичного інтернаціоналу молоді» в Берліні був обраний її міжнародним секретарем. Уже в цьому статусі Мюнценберг знову запропонував свої послуги Леніну та його спільникам.

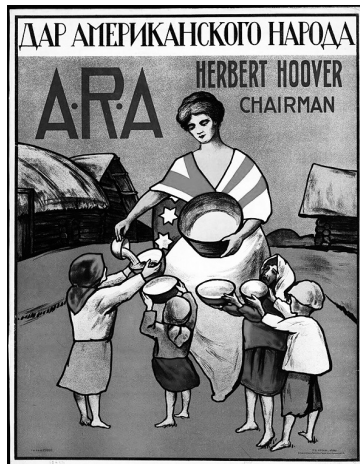
А послуги більшовикам і справді були потрібні. Адже кілька років розбудови комуністичного режиму завершилися тим, що підконтрольні

Спогади Фріца Платтена про мандрівку Леніна в «пломбованому» вагоні

Москві території охопив голод. І «архітектори світової революції» змушені були заволати про порятунок.

Гроші для жертв голоду збирав і Горький – доволі успішно, між іншим, на його прохання відгукнулися чи не усі його європейські знайомці. Але це була радше благодійна програма. Ще масштабнішою була допомога від американської АРА, очолюваної Гербертом Гувером, майбутнім президентом США. Роздратований Ленін, однак, вдячності не відчував. Навпаки – хотів протиставити «подавлянням буржуазії» суто «пролетарську» альтернативу.

Плакат АРА

Саме такою альтернативою покликана була стати організована Мюнценбергом «Міжнародна робітничка допомога». За задумом комуністів вона мала звертатися до західних профспілок та інших робітничих організацій, «попутників» інтелектуалів та просто небайдужих громадян – щоб ті виявили солідарність із «першою в світі державою робітників та селян».

Реальні обсяги зібраних «Міжрабпомом» пожертв – близько 5 мільйонів доларів – щонайменше на порядок поступалися допомозі АРА та інших «буржуазних» благодійників. Від голодної смерті радянських підданих зрештою врятував Гувер, а не Мюнценберг. Але Леніну «Міжрабпом» був насправді потрібен для іншого. Тепер він мав механізм більш-менш легального проникнення на Захід – під виглядом допомоги тамтешнім робітникам з боку «вдячної за порятунок від голоду» більшовицької Росії.

Вже за кілька років «помічники», не криючись, діяли на всьому просторі Старого Світу – від Ірландії до Японії. Допомогали навіть у проведенні загального страйку, що майже паралізував в 1926 році Британію.

Ну й, звісно робітничі, соціал-демократичні, анархістські організації насичувалися «агентами впливу» і просто агентами, для яких створювали відповідні «легенди». Того ж Шварцбарда вважали цілком «своїм» серед французьких анархістів, і товариші згодом його цілком свідомо захищали.

Звісно, мережею «Міжрабпому» не перекидали зброю чи вибухівку – для цього зазвичай використовували інші канали, включно з дипломатичними (втім, більшовицькі дипкур'єри возили в той час й діаманти з предметами мистецтва – награване шляхом конфіскації і ревізії гарячково конвертували в золото та валюту). Але підтримати комуністичні осередки та фінансувати їхню діяльність можна було цілком.

Щоб не виникало питань, звідки беруться гроші, в підпорядкування «благодійної» організації передавали промислові підприємства, землі і рибальські угіддя. Втім, про прибутки здебільшого не йшлося, зазвичай через них просто «прокачувалися» субсидії з радянської державної скарбниці.

Головним же напрямком діяльності «Міжнародної робітничої допомоги» за кордоном – цілком офіційно – стала пропаганда. Мюнценберг став власником видавництва «Нойер Дойчер Ферлаг», навколо якого постала ціла медіаімперія. Її флагманом була «Робітничка ілюстрована газета», до роботи в якій Мюнценберг залучив найкращих авторів і ілюстраторів, зокрема «винахідників фотомонтажу» Джона Хартфілда і Георга Гросса.

Її доповнювали щоденні газети «Берлін ам морген» і «Вельт ам абенд» та «нишеві» видання на кшталт «Шляху жінки» чи «Робітничого фотографа». Ну й, звісно, про «успіхи» СРСР розповідав часопис «Радянська Росія в світлинах». За кілька років за накладом і впливом на ринок холдинг Мюнценберга увірвався до провідної п'ятірки в Німеччині. Але газети, контрольовані ним, виходили і в багатьох інших країнах – навіть на Далекому Сході.

Не меншу увагу новоспечений «медіамагнат» приділяв кіноробітництву. Але його база знаходилася не в Німеччині, а в самій Росії – нею стало кінобюро «Міжрабпом», яке потім перетворилося на «Міжрабпом-Русь» і зрештою на «Міжрабпом-фільм».

Саме ним були зняті «Аеліта» за романом Олексія Толстого, «Закройщик з Торжка», «Процес про три мільйони», «Свято Святого Йоргена», «Маріонетки» тощо. На Заході Мюнценберг займався переважно прокатом – зокрема й німецької версії «Панцерника «Потьомкін»».

Афіша фільму «Аеліта»

Театр комуністичних карабасів

Довірливі (і не дуже) західні інтелектуали в ролі «золотого ключика» Москви

3 Наскільки успішними були всі ці проекти з комерційної точки зору – казати важко. Гроші на пропаганду більшовики витрачали, не оглядаючись на «буржуазні» прибутки. Однак Мюнценберг в будь-якому разі дуже переконливо грав роль успішного видавця і продюсера.

Та вив відповідний спосіб життя. Що в свою чергу дозволяло йому займатися ще одним – вже неофіційним, але, мабуть, найголовнішим завданням. Залученням на свій бік (а точніше на бік більшовицької Москви) все тих же «корисних бовдурів». Але не тільки «поштучно», а й в «промислових» масштабах, майже як на конвеєрі. Мюнценберга часто називають винахідником цієї технології – створення безкінечної кількості громадських організацій, які декларують найсвітліші та найшляхетніші цілі, залучають до своїх лав якомога більше гучних імен, а потім спрямовуються у потрібне русло інфільтрованими до організації керованими ззовні функціонерами.

Подіювали, що сам Віллі їх іронічно називав «клубами невинних» – проте його громадянська дружина (і, принагідно, керівниця «Нойер Дойчер Ферлаг») Бабетта Гросс згодом ці чутки палко заперечувала. Хоча термін цей, варто погодитися, не менш влучний, аніж «корисні бовдури».

Публічно, звісно, і «корисних» іменували «попутниками», і їхні «клуби» – «спутниками». Ні, їх не порівнювали з керованими із землі космічними апаратами (до їхнього запуску залишалося три десятки років), організації «попутників» ототожнювали з планетами, що обертаються навколо Сонця, а світилом, відповідно, був Комінтерн. Але некерованими «природними об'єктами» вони в будь-якому разі мали лише виглядати.

Вже до співробітництва з «Міжрабпом» Мюнценбергу вдалося залучити справжніх «зірок» – Мартину Андерсена-Нексе, Джорджа Бернарда Шоу, Анрі Барбюса, Альберта Ейнштейна... А потрапивши в тенета одного «клубу невинних», вони потім постійно опинялися в складі інших.

Варто було, скажімо, відкрити маріонеткову організацію «Друзі

Радянської Росії», як Мюнценберг створив іншу – «Товариство друзів нової Росії». На чолі її опинився все той же Ейнштейн. А його ім'я дозволило залучити до організації Томаса Манна і Альфреда Дебліна. Газети навіть повідомили про приїзд автора теорії відносності до СРСР.

Згодом виявилось ще це свідомо запущена дезінформація, але великий фізик не наважиться розірвати стосунки з Мюнценбергом. Довірливість інтелектуалів і своєрідне розуміння ними порядності, готовність підтримувати або навпаки – в потрібний момент мовчати, так би мовити «за компанію», щоб не «підставляти друзів», були справжнім подарунком для комуністів.

«Клуби невинних», звісно, працювали не лише на Комінтерн. Не меншим, якщо не більшим світилом для них були радянські спецслужби – в 20-х роках це було ОГПУ. Розвідники, скажімо, скаржилися, що довгий час не могли діяти на теренах Сполучених Штатів, адже в цій країні в них не було ані політичного (не існувало впливової комуністичної партії), ані дипломатичного прикриття – США не визнавали СРСР, тож навіть посольство в Вашингтоні було відсутнє.

На допомогу прийшов Мюнценберг, який спочатку створив «Робітничий Альянс за торгові стосунки з Радянською Росією», а потім включився у захист Ніколло Сакко і Бартоломео Ванцетті – до цієї гучної справи були також активно залучені американські анархісти, профспілкові активісти, журналісти і письменники (скажімо, Елтон Сінклер і Джон Дос Пасос), в середовищі яких він вишукував чергових «попутників».

Звісно, був задіяний і вже наявний в нього набір «корисних інтелектуалів» – проти смертного вироку виступили Альберт Ейнштейн, Бернард Шоу, Герберт Веллс... Цікаво, що до захисту був залучений і вже згаданий Анрі Торрес. Але це ж може бути співпадінням?

З іншого боку – далеко не завжди в черговому «клубі невинних» можна було розгледіти «відбитки пальців» Мюнценберга. Можна навіть припустити, що його «колеги» з Комінтерну чи ОГПУ просто діяли за опрацьованим ним сценарієм. Створювали нові чи «зламували» старі громадські організації, використовуючи їхніх членів у своїх інтересах. І не обов'язково одразу. Можна було дочекатися «слухної нагоди».

Хто ж міг передбачити, що така поважна організація як французька «Ліга прав людини» в 30-ті роки не стане засуджувати організовані Сталінін «московські процеси» над опозиціонерами, а намагатиметься виправдати їх? Навпаки. Членський квиток «Ліги», знайдений у Шварцбарда, його адво-

кат згадував як аргумент на його користь.

Зрештою, й Ейнштейн повірив у сталінський «судовий» спектакль, а ще раніше – відкликав свій підпис з під протесту проти більшовицьких переслідувань «буржуазних спеціалістів». Втім, в проміжках між цими двома вчинками він встиг заявити, що «бував обдуреним організаціями, які представлялися суто пацифістськими чи гуманітарними, а насправді займалися нічим іншим, як закамouflьованою пропагандою на службі російського деспотизму».

Від інших інтелектуалів з «кишені Мюнценберга» і цього не почули. Барбюс та Роллан «не помічали» голодомору й сталінських чисток та звинувачували очільника Директорії в єврейських прогромах.

Йосип Сталін і Ромен Роллан

«Червоний медіамагнат», втім, встиг використати довірливих інтелектуалів ще в кількох своїх кампаніях. Коли Комінтерн вирішив створити міжнародну асоціацію для «розширення та координування революційних дій в Азії, Африці та Латинській Америці», медіа Мюнценберга одразу ж почали обробляти аудиторію в потрібному дусі, сам він створив Комітет дій, президентом якої став засновник німецької «Ліги прав людини», а в 1927 році в Брюсселі був влаштований конгрес за участю делегацій з колонізованих та залежних від метрополії країн (але, звісно, не тих, які були захоплені Москвою – їх знову ж таки «не помітили»).

Головує Анрі Барбюс. Запрошені, серед яких Джавахарлал Неру, Джозайя Гумеді і (яка несподіванка) Альберт Ейнштейн, у захваті. Леопольд Сенгор каже, що «Радянський Союз – єдина країна у світі, яка справді бореться з колоніалізмом». Обидва секретарі створеної на конгресі Антиімперіалістичної ліги – комуністи. Бабетта Гросс іронізує щодо «дитячих» надій «кольорових» на Москву...

В 1932 році Мюнценберг організував в Амстердамі «Всесвітній конгрес проти війни», зібравши біля двох тисяч делегатів з 27 країн (більшість – комуністи, голова оргкомітету – Горький). На конгресі створили Світовий комітет проти війни та фашизму. На чолі його стає все той же Барбюс (а після його смерті – Ланжевен, той самий свідок на суді над Шварцбардом, з часом – голова комітету «Франція – СРСР»), а серед членів – Ейнштейн, Драйзер, Сінклер, Дос Пасос...

Щоправда, завадити приходу до влади в Німеччині нацистів ані

комітет, ані медіа-імперія Мюнценберга не змогли. Не в останню чергу тому, що його газети всі зусилля зосередили на кампанії проти соціал-демократів та буржуазних партій, союз з якими хоча б теоретично міг зупинити Гітлера. «Червоний медіамагнат» був змушений залишити батьківщину – тепер вже назавжди.

Він помстився нацистам організацією в Лондоні «альтернативного» процесу у справі підпалу рейхстагу та випуском так званої «Коричневої книги», в якій зібрав усі звинувачення на їхню адресу, справжні та удавані. Суміш вишла настільки ядуchoю, що від приписаного йому авторства відкараскався здавалося безвідмовний Ейнштейн.

Останньою масштабною і при цьому вдалою операцією Мюнценберга стало підкорення Голлівуду. З традиційним для нього розмахом і вже не раз опрацьованими методами. Для вирішення цього амбітного завдання, «червоний медіамагнат», використав, зокрема, вплив за океан біженців з Німеччини, серед яких було чимало талановитих фахівців з виробництва кіно, які й справді ненавиділи нацистів.

Багаторічний помічник Мюнценберга Отто Кац (він продюсував, між іншим, і лондонський «контпроцес») приїхав до Сполучених Штатів під псевдонімом «Рудольф Бреда». Й розгорнув бурхливу пропагандистську та вербувальну діяльність, що завершилася створенням «Антинацистської ліги Голлівуду».

Дехто з розагітованих – за прикладом сценариста Дональда Огдена Стюарта – взагалі вступив до комуністичної партії. Сам Мюнценберг відвідав США цілком відкрито і його зустріли з таким захопленням, що це навіть викликало приступ ревності у Москві.

Власне, «ляльковод» західних інтелектуалів ніколи не був особливо близьким до Йосипа Сталіна – його найближчими партнерами після смерті Леніна були «комінтернівці» Карл Радек і Григорій Зінов'єв. І з зміцненням всевладдя «кремлівського горця» ставлення до Мюнценберга лише погіршувалася. Так, його терпіли, поки він був «корисним» (і в цьому нагадував своїх підопічних «бовдурів»), але лише, так би мовити, до часу.

«Всесвітній конгрес за мир», організований за активної участі Мюнценберга в Брюсселі саме перед його викликом до Москви

За іронію долі, в той момент, коли приговорені ним інтелектуали виправдовували сталінські «судові» спектаклі, Мюнценберг приїхав за викликом керівництва Комінтерна до Москви. І раптом зрозумів, що наступною жертвою стане він сам. Вирвався з СРСР йому вдалося лише дивом.

За допомогою Пальміро Тольятті – який переконав своїх кураторів в тому, що лише Мюнценберг зможе організувати на Заході кампанію з пропагандистського прикриття радянського втручання у громадянську війну в Іспанії.

Ще до останнього приїзду «червоного медіамагната» з Москви, газета «Піонерська правда» надрукувала казку «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно» Олексія Толстого (його «Аеліту», нагадаю, екранізував «Міжрабпом»). Зазвичай її вважають пародією на московську театральну тусовку. А прототипом Буратіно називають Максима Горького.

Втім, деякі повороти сюжету надто вже нагадує зовсім іншу історію. В якій «ляльковод», дуже схожий на Карабаса-Барабаса, за допомогою веселого бовдура-маріонетки та його друзів намагається здобути ключ від іншого світу. Але так і не досягає мети.

Скарги ж Тарабарському королю завершуються тим, що той звільняється від надокучливого Карабаса і забирає ляльок собі... Дивно тільки, що «ерфуртський вундеркінд» так довго вважав себе незамінним. Врешті-решт, вербував «корисних інтелектуалів» не лише він.

Мюнценберг, щоправда, надії не втрачав до останнього – навіть після офіційно виключення з німецької компартії. Коли Сталін підписав пакт із Гітлером – відкрито звинуватив його в зраді. І навіть намагався розпочати боротьбу проти обох диктаторів, бо, вочевидь, щиро вважав себе антифашистом.

Але зрештою потрапив до французького табору для інтернованих німецьких громадян, втік під час перевезення до іншого місця разом із ще одним ув'язненим... і невдовзі його тіло знайшли понівеченим та повішеним у лісі.

Подіюють, що вбивцею – тим самим «товаришем за втечею» – був майбутній міністр держбезпеки НДР Еріх Мільке. Але ж свідків не залишилося... то може це теж було «вбивством з пристрасті»?

Засновани Мюнценбергом рухи – антивоєнний, антиколоніальний, антифашистський та багато інших – після другої світової були відроджені. Вони й справді були

дуже потрібні для Москви. Участь в них брали все ті ж «інженери людських душ» – і з часом «корисних активістів» ставало все більше.

Бабетта Гросс теж не кинула медійну справу. Вона стала співзасновницею шанованої й досі газети «Франкфуртер альгаймайне цайтунг». А «Межрабпомфільм» в 1948 році став «Кіностудією імені Горького». Ну, не на честь же Мюнценберга було її називати!

Олексій МУСТАФІН,
журналіст, Київ
Стаття була опублікована на сайті kyiv24.news
«Українська правда» –
«Історична правда»,
15. 01. 2024
Pravda.com.ua

Україну пропагандисти позиціонували як частину «нової Росії»

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського

Юлія Степанівна Дейша – мудра наставниця молоді

Багатьом чернігівцям добре знайома пам'ятка архітектури в самому центрі міста – ошатний будинок дворянської родини Гортинських, що на вулиці Магістратській, 19. У наші дні тут розміщується обласна стоматологічна поліклініка.

На початку 1860-х років будинок придбав дядько Віри Устимівни Коцюбинської по материнській лінії лікар Василь Степанович Гортинський. Його сестра Юлія, випускниця Смольного інституту благородних дівич, була одружена з працівником поштового відомства надвірним радником Устимом Дейшею. Це батьки дружини Михай-

ла Коцюбинської – Віри Устимівни Коцюбинської (Дейші).

По смерті чоловіка Юлія Степанівна переїхала з малими дітьми до Чернігова, де жили її численні родичі. Василь Гортинський знайшов для сестри підхоже помешкання на протилежному боці своєї вулиці, а також посприяв її працевлаштуванню.

Упродовж багатьох літ Юлія Степанівна Дейша очолювала Чернігівське жіноче єпархіальне училище. Добру пам'ять про мудру наставницю назавжди зберегли її численні учениці.

Незабутня зустріч

Історична подія міжконтинентального відбулася на Чернігівщині 27 серпня 1987 року. З далекої Канади в Україну завітав син письменника Степана Васильченка Юрій Кодак-Панасенко.

Після відвідин батькової коліски Ічні відомий українсько-канадський архітектор, скульптор, іко-

нописець побував у музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського. Супроводив гостя з Оттави автор роману про життя Степана Васильченка «Буремна тиша» ічнянець Анатолій Дрофань.

Рідкісна світлина з нашої музейної колекції зафіксувала учасників тієї пам'ятної зустрічі.

Хома Коцюбинський – гість Ольги Кобилянської

Вагомість і значущість творчого внеску Ольги Кобилянської у вітчизняну культуру бачать у поєднанні модерно-психологічної манери письма з національно-патріотичною ідеєю. Згідно з «Автобіографією», видатна літераторка, «пишучи що-будь, довше чи коротше, лиш одно мала в душі: Україну, ту велику, пишну, пригноблену, сквану Україну, її одну й ніщо інше».

Нелегким був життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської. Все її життя пройшло на Буковині, яка до 1940 року була відмежована кордонами від Наддніпрянської України і входила до складу Австро-Угорської імперії та держав, що стали на її руїнах. Кожного, кому пощастило зустрічатися з Ольгою Юліанівною, захоплювали її велика скромність, людяність і душевна теплота. Доньку молодшого брата Олександра Оленку Ольга Кобилянська виховувала ще з її дитячих літ і удочерила.

У книзі «Ольга Кобилянська в критиці та спогадах» (Державне видавництво художньої літератури, Київ, 1963 р.) опубліковані проіскливі спогади про неї найближчих людей письменниці: Олени Олександрівни Кобилянської-Панчук та її чоловіка Ельпідифора Матвійовича Панчука. Їхній старший син Ігор, учень 8-го класу 3-ї середньої

школи м. Чернівці, написав спогади «Моя бабуся», вперше вміщені в газеті «Комсомолец Буковини» 27 листопада 1940 року. Подружжя мало ще одного сина – Олега. Ельпідифор Матвійович, зять письменниці, на час виходу згаданої книги спогадів (1963 р.) був старшим науковим працівником Чернівецького музею Ольги Кобилян-

ської. Ігор Ельпідифорович, тоді кандидат хімічних наук, викладав у Чернівецькому університеті.

Раритетний фотознімок 1940 року зафіксував момент спілкування директора Чернігівського музею М. М. Коцюбинського, брата письменниці – Хоми Михайловича Коцюбинського з родиною Ольги Юліанівни Кобилянської у Чернівцях.

Зліва направо: Олег Панчук, Галина Панчук, Ольга Кобилянська, Ігор Панчук, Хома Коцюбинський, Ельпідифор Панчук.

Поезія Марка Вороного

одруження його батьки – Віра Вербицька та Микола Вороний – переїхали до Чернігова. Завдяки зусиллям Михайла Коцюбинського, Миколі Вороному вдалося влаштуватися на посаду помічника керівника відділу Чернігівського статистичного бюро. Цим відділом завідував Михайло Коцюбинський.

У Чернівці сім'я Вороних оселилася у будинку Вербицьких на Лісовиці. Тут 18 березня 1904 року в них народився син. Михайло Михайлович Коцюбинський хрестить хлопчика у Катерининській церкві 25 квітня (за старим стилем) 1904 р. Про цю пам'ятну подію нагадує напис, витиснений на папці альбому «Из украинской Старини», що зберігається в колекції Музею Михайла Коцюбинського: «М. К. Таткові від хрещеника Марка».

Марко Вороний народився «на перетині двох поетичних дерев: діда з материнського боку – поета Миколи Вербицького (за псевдо-

німом – Антіоха) й батька – поета Миколи Вороного...»

Перші прозові рядки Марко Вороний друкував під псевдонімом Марко Антіох. З 1926 року починає підписувати поезії вже своїм ім'ям. Потрапивши в жорна машини репресій, незадовго після того, у 1935 році батько і син Вороні опинилися на Соловецькій каторзі. Постановою від 9 жовтня 1937 року Марко Миколайович Вороний був засуджений до розстрілу і вирок було виконано 3 листопада того ж року.

Сучасному читачеві мало відома творчість Марка Вороного. Його філософська лірика, яка торкається релігійних тем, вірші, присвячені епосі, вражають глибиною і прозорливістю. Кращі поезії цієї тематики («Молитва», «Церква», «Янголи», «Різдвяна елегія», «Отчизна») увійшли до «Хрестоматії української релігійної літератури» (Мюнхен; Лондон, 1988).

Пропонуємо вашій увазі кілька поезій Миколи Вороного.

*Так ми життя хвилинка проживем,
калейдоскоп одвічних наших тем
розіб'ється об чорну тайну ночі.*

*Одно лишає нам хаос розлук:
в широкій ніжності відкриті очі
І Слово, роджене з блаженних мук.*

Візія
*Я раз лежав. Спокійна течія
Несла вгорі золотосіяні хмари...
Коли здалось – мов у глухій ударі,
Блакить розкрилась
і стряслась земля!*

*Як божевільна, мрія паля,
Палала сфера. Огняні примари
Розходились і сходились у пари...
І в спеці шкіра тріскалась моя.*

*І я побачив: неслась земна куля
Серед пекельного того розгулля
У хорі незчисленному планет.*

*Зотліло все в страшнім огні свободи:
Гляділо сонце лиш в холодні води
І диски місяців, як мідь монет.*

Музей Коцюбинського активно долучився до Всеукраїнської акції «Національний тиждень читання. Тиждень поезії». Ця стаття присвячена поезії Марка Вороного. 18 березня виповнилося 120 років від дня його народження.

Марко Вороний народився у Чернівці. Через деякий час після

Різдвяна елегія

*Бе за вікном копитом кінь. Туман
Гойдається і лине в ніч різдвяну.
Мороз синіє... І святий пеан
Гудуть осніжені соборні бані.*

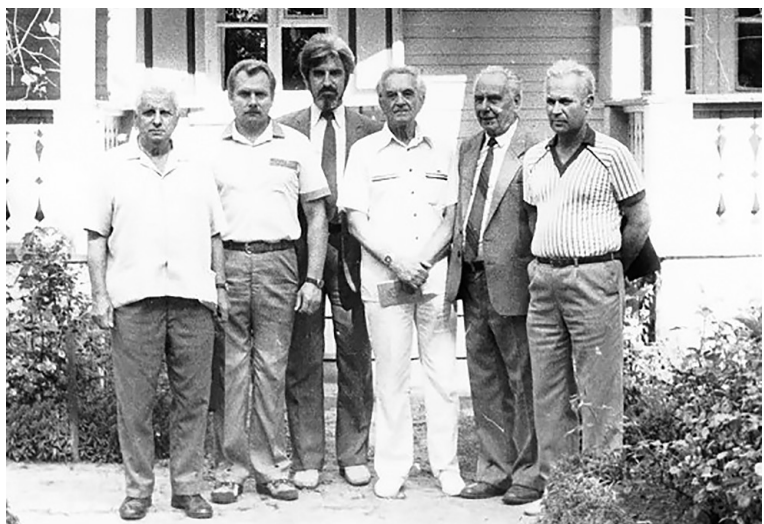
*Гуде Різдво: лунають колядки,
В гудінні сяє вулик небозводу...
Тобі привітний рух дівочої руки,
А коням питу свіжу, зимну воду.*

*Ти як вощина – догориш, сплиवेश, –
Лишиться спокій і холодний розум
І будеш ти один собі без меж
Вести рахунок слотам і морозам.*

*І вийдеш ти під ялинковий спів,
Ще раз поглянеш на зимові зорі:
Незмінне сяєво зоряних огнів,
Незмінне сяєво і свічок в соборі.*

Отчизна

*Моя Отчизно! Знаю я, тобі
Судилась кризь війну в віках дорога.
Ти Бога бачила, такого Бога,
Що віти опустилися в журбі.
Ще колії татарської гарби*

Зліва направо: Анатолій Дрофань, Дмитро Іванов, Владислав Бойко, Юрій Панасенко, директор музею Феодосій Сендзюк, Юлій Коцюбинський.

Це можна побачити у музеї

Екскурсія меморіальним будинком та садом Коцюбинського «На гостини до письменника». Вартість вхідних квитків: для дорослого – 50 грн; для дитини – 30 грн. Вартість екскурсійного обслуговування – 200 грн з групи до 10 чоловік. (Далі теж вказана вартість цих послуг).

Відвідини виставкової зали «Дивовижний світ мистецтва». Для дорослого – 30 грн; для дитини – 20 грн, екскурсійне обслуговування – 100 грн.

Прогулянка меморіальним садом «Стежками музейного саду». Для дорослого – 30 грн; для дитини – 20 грн, екскурсійне обслуговування – 100 грн.

Організація чаювання на веранді – 50 грн з людини.

Відвідування майстер-класу – 50 грн (вартість може змінюватися відповідно до тематики та кількості витратних матеріалів).

Відвідування тематичного заходу – 50 грн.

Замовлення екскурсійного обслуговування під час відвідування музею не є обов'язковим. Відвідування майстер-класів, організація чаювання на веранді можливі лише за попереднім замовленням.

Фотозйомка на території музею
Професійна фотозйомка (індивідуальна, весілля, реклама та будь-

яка інша) на території меморіального саду – 300 грн за 1 годину; на території меморіального будинку – 500 грн за 1 годину.

Фотозйомка під час екскурсії в меморіальному будинку, саду або у виставковій залі – безкоштовно (за наявності вхідних квитків до музею).

Робота з фондowymi матеріалами
Копіювання неопублікованих фондowych матеріалів – 70 грн за 1 сторінку; опублікованих фондowych матеріалів – 10 грн за 1 сторінку.

Радимо уточнювати ціни та замовляти музейні послуги завчасно за тел.: (093) 002-42-96, (097) 465-70-91.

Розклад роботи музею: понеділок – п'ятниця – з 9:00 до 17:30; субота – неділя – з 10.00 до 17.30. Працюємо без перерви на обід.

Право на безкоштовне відвідування музею за наявності відповідних документів мають: учасники бойових дій; діти-сироти; діти з багатодітних родин; люди з обмеженими можливостями; військовослужбовці строкової служби; музейні співробітники.

Останній понеділок місяця – вхід до музею безкоштовний для пенсіонерів, учнів та курсантів. Екскурсійне обслуговування цього дня проводиться за дійсними розцінками.

Ласкаво просимо до музею!

Андрій Розумовський – меценат європейського мистецтва

Родина Розумовських відома щедрою меценатською діяльністю, особливо у сфері культури. Вони знали і розуміли її вагу та дбали про її розвиток і збереження. Приміром, гетьман Кирило Розумовський підтримував творчість українських композиторів, зокрема, Максима Березовського.

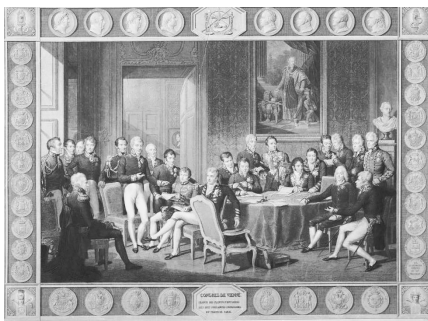
Виділявся своїм покровительством музичної культури і його син Андрій Розумовський, який був знаним патроном Людвіга ван Бетховена. Крім того, саме гетьманичу належить ініціатива у створенні першого професійного струнного квартету із постійним складом в Європі для розвитку та утвердження квартетної музики.

У цій статті піде мова про меценатську діяльність Андрія Розумовського в образотворчому мистецтві. Він з юних літ був знавцем і шанувальником мистецтва, відповідно, купував картини видатних майстрів, бронзові скульптури, меблі, гравюри, малюнки, рідкісні видання. Французький дипломат Огюст де Лагард-Шамбон зазначав: «Будинок графа Розумовського можна назвати храмом мистецтв. Ніде в іншому місці не можна віднайти стільки першокласних речей. У одній із великих зал зібрані найкращі твори старовинних шкіл живопису. У гарній вітальні можна милуватися творами сучасних живописців...».

Свого часу саме мистецтво за свідчило вершину дипломатичної діяльності Андрія Розумовського – Віденський конгрес 1814 – 1815 рр., де гетьманич виступив одним із головних організаторів та активних учасників з'їзду. Своєрідним синонімом цього найвищого дипломатичного саміту європейської історії став малюнок французького художника Жана-Батиста Ізабе «Віденський

конгрес», створений ним у 1815 р. Сюжет малюнка передає вигаданий момент паузи, коли міністр закордонних справ Австрії, принц Клемент фон Меттерніх, закрив засідання. 23 делегати стоять різними групами, а не навколо круглого столу, де домінує дискусія. У своєму малюнку Жан Ізабе зобразив також три портрети. На картині, поруч з якою стоїть Андрій, відтворений попередник правлячого австрійського монарха – Леопольд II, який оглядає послів та слідкує за діяльністю конгресу. Праворуч розміщений бюст державного канцлера, попередника Меттерніха, графа Венцеля фон Кауніца, ліворуч, у наступній кімнаті – портрет імператриці Марії Терезії. Малюнок обрамлений фризом, що по боках прикрашений гербами головних діячів Віденського Конгресу, серед них і родинний герб Андрія Розумовського з девізом «FAMAM EXTENDERE FACTIS» («СЛАВУ ПРИМНОЖУВАТИ СПРАВАМИ»). Він є четвертим згори з правого боку. Довкола нього зроблено напис: «LE PRINCE ANDRÉ DE RASUMOWSKY» («КНЯЗЬ АНДРІЙ РОЗУМОВСЬКИЙ»).

«Цю композицію знають усі» – зазначав хроніст конгресу граф Огюст де Ла Гард про малюнок «Віденський конгрес» Жана-Батиста Ізабе. Дійсно, він став синонімом блискучих дипломатичних зборів, рівних яким до цього часу в Європі не було. Проте мало хто знає, що на ній представлений і син гетьмана України Андрій Розумовський. Він стоїть поряд з британським посланцем Чарльзом Вейном Стюартом. У ході конгресу Андрій спільно із провідними європейськими суверенами, дипломатами та по-

Віденський конгрес. Гравер Жан Годфруа після Жана-Батиста Ізабе. 1819 р. Британський музей

літиками початку XIX ст. працював над переглядом державних кордонів, які були зруйновані військовими кампаніями Наполеона Бонапарта. Упродовж кількох місяців Жан-Батист Ізабе виконав два малюнки конгресу. Перший був ескіз. У ньому відображений основний задум художника, але відсутня чіткість у відтворенні рис обличчя, одягу, відзнак учасників засідання, інтер'єру кімнати, на тлі якої вони змальовані. Головною різницею між ескізом та завершеним малюнком є зображення на останньому британського посланця, герцога Веллінгтона, який пізно прибув до Конгресу, щоб змінити Каспрі. Він відтворений крайнім ліворуч.

Малюнок «Віденський конгрес» у 1820 р. придбав британський король Георг IV. Відтоді він і знаходиться в Королівській колекції Віндзорського замку. Ескіз тривалий час перебував у власності Ізабе, а по його смерті перейшов до дочки Генрієти. Разом з іншими роботами батька, вона заповіла його своїй подружці Маргариті Терезі Марсо, дружині французького політика Анрі Армана Ролле, яка в 1910 р. подарувала їх Лувру.

На основі витвору мистецтва Жана-Батиста Ізабе, французький гравер Жан Годфруа створив гравюру, яка була опублікована у листопаді 1819 р. і набула значного поширення в європейському суспільстві. Вона також увійшла до шкільних підручників та історичних видань. Сьогодні є маловідомим факт, що гравюра конгресу завдячує своїй появі й масовому поширенню саме її учасникам та поціновувачам мистецтва XIX ст. Вартість виготовленої Жаном Годфруа пластини із зображенням історичної події становила 40 000 франків. Це була величезна сума, котру вдалося зібрати шляхом передплати відбитків. Список передплатників гравюри містить багато видатних імен: австрійський імператор Франц II, прусський король Фрідріх III, австрійський політик і дипломат Клемент Меттерніх, представники австро-угорської аристократії із родин Ліхтенштейнів, Естергазі, Зічі. Серед цього переліку можна знайти й прізвище гетьманича Андрія Розумовського.

Цей список було виявлено істориками заповідника в травні 2023 р. у зібранні Віденської бібліотеки в Ратуші. Завдяки співпраці із закордонними колегами та їхній підтримці української культури, наш заклад отримав електронну копію цього експоната, який вкотре засвідчує та демонструє меценатство сина гетьмана України та його підвищений інтерес до мистецтва. Діяльність гетьманича гідна поваги та високої оцінки.

Альона ГРАБОВЕЦЬ,
наукова співробітниця
Національного історико-
культурного заповідника
«Гетьманська столиця»
(Батурич)

Ганна Затиркевич-Карпинська

Затиркевич-Карпинська Ганна Петрівна (дівооче прізвище – Ковтуненко; 08 (20). 02. 1855, Мистечко Срібне, Чернігівщина – 12. 09. 1921, Ромни, Сумщина.) – актриса, співачка. Закінчила Київський інститут шляхетних дівчат (1871). Після одруження з поміщиком Д. Затиркевичем від

1874 проживала в с. Болотниця (Талалаївський район) та м. Прилуки, де брала участь в аматорських концертах і драматичних виставах (зокрема зіграла роль Тетяни у виставі «Москаль-чарівник» І. Котляревського). Успішний виступ у ролі Одарки в аматорській виставі «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка у Ромнах 1882 р. спонукав її до виходу на професійну сцену.

1883 під час гастролей трупи М. Кропивницького в Полтаві дебютувала під псевдом Прилуцька у комедії М. Старицького «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка». Того ж року під прізвищем Затиркевич увійшла до складу цієї трупи, директором якої був М. Старицький, а режисером – М. Кропивницький. Після поділу трупи залишилася з М. Кропивницьким (1885 – 1888), згодом працювала в інших його трупах (1889 – 1892, 1896 – 1898), у трупі М. Садовського (1892 – 1896).

Овдовівши, 1898 вдруге вийшла заміж за лікаря І. Карпинського і покинула сцену на 10 років, проживаючи з чоловіком на Уралі.

Після смерті другого чоловіка відновила сценічну діяльність 1908 р. як Затиркевич-Карпинська. Виступала у мандрів. трупах Т. Колесниченка (1908 – 1909), Д. Гайдамаки і О. Суслова (1909 – 1910), Л. Касинкіна (1910), С. Глазуненка і О. Суслова (1911 – 1912), Д. Гайдамаки (1912 – 1915), П. Прохоровича (1916 – 1917); Київському театрі М. Садовського (1917 – 1919); Державному народному театрі під керівництвом П. Саксаганського (Київ, 1919 – 1920).

У складі групи акторів колишнього Київ. театру М. Садовського 1920 р. прибула до Ромен, де до кінця життя виступала в «Українській трупі при товаристві «Просвіта»» (1920 – 1921).

Увійшла в історію українського театру як видатна комедійна актриса. Відзначали її яскравий, соковитий, невичерпний гумор у комедійних ролях і душевну, зворушливу гру в ролях драматичного плану, цілковиту єдність комічного елементу з глибоко драматичним.

У драматичному репертуарі українського театру переважали п'єси із значним музичним компонентом, Затиркевич-Карпинська майстерно виконувала вокальні номери у ролях. Володіючи сильним і красивим альтом, що переходив у мецо-сопрано, створила високомистецькі образи в оперних та опереткових виставах: Одарка («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського), Явдоха Драбаниха, Горпина («Чорноморці», «Утоплена» М. Лисенка), Ячиха («Пісні в лицях» М. Кропивницького). У концертах виконувала твори С. Гулака-Артемівського, М. Лисенка (передусім на слова Т. Шевченка), М. Кропивницького, М. Лисенко висловлювався про акторський талант актриси як про «виняткове явище на світовій сцені».

Основні ролі. Терпилиха («Наталка Полтавка» І. Котляревського), Одарка («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Стеха («Назар Стодола» Т. Шевченка), Риндичка, Стеха, Ганна, Гапка («По ревізії», «Глитай, або ж Павук», «Дві сім'ї», «Зайдиголова» М. Кропивницького), Секлета, Хівря («За двома зайцями», «Сорочинський ярмарок» М. Старицького), Мелашка, Ганна («Наймичка», «Безталанна» І. Карпенка-Карого), Лимериха («Лимерівна» Панаса Мирного), Домаха («Світова річ» О. Пчілки), Параска, Василина («Нахмарило», «Степовий гість» Б. Грінченка), Степанида («Лісова квітка» Л. Яновської), Василина («На перші гулі» С. Васильченка), Софія («Про що тирса шестеліла» С. Черкасенка), Сторожиха («Осін» О. Олеся), Пульхера («Брехня» В. Винниченка), Пошльопкіна («Ревізор» М. Гоголя в українському перекладі О. Коваленка).

В рамках виставкового онлайн-проекту Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній» пропонує знайомство із творчістю Василя Лопати, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка, та роботами митця, що зберігаються в колекції заповідника.

Народився Василь Іванович Лопата в селянській родині, в селі Нова Басань Бобровицького району на Чернігівщині в 1941 році. Його батько, надзвичайно талановита людина із акторським, вокальним, художнім хистом, з початком війни був мобілізований і загинув у 1942 р., і його незнайомий образ, за словами самого митця, завжди впливав на формування його характеру. А двох синів всупереч всім незгодам війни та післявоєнних років та завдяки виснажливій праці винесла на своїх плечах мати.

Потяг до малювання проявився у майбутнього художника рано. І хоч йому довелося вступити до зоотехнікуму, кожну вільну від навчання хвилину Лопата малював. У 1959 р., отримавши «червоний» диплом у технікумі, Василь Лопата вступив до училища прикладного мистецтва у Лаврі. Але навчан-

Гравюри Василя Лопати

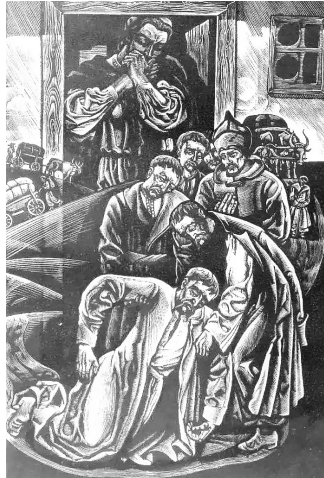
ня було перервано призовом до армії, проте службу він також поєднував із малюванням. Після демобілізації Василь Лопата вступає до Київського державного художнього інституту (зараз – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури), який і закінчив у 1970 р.

Головним джерелом його натхнення, як художника-графіка, стала історія України, народні билини та творчість видатних письменників Г. Сковороди, І. Франка, М. Гоголя, О. Гончара і особливо Т. Шевченка.

Ще студентом він працював у книжковій майстерні професора В. Касіяна, а на завершення шести років навчання його дипломною роботою став цикл із десяти дереворитів на тему українських народних дум. Художника було зараховано до Творчих майстерень Академії художеств СРСР під керівництвом Народного художника М. Деревуса. Далі його творча діяльність була пов'язана з ілюструванням книжок та участю у республіканських і всесоюзних виставках. Після перших успішних робіт – ксилографій до роману В. Шевчука «Побратими», 1971 р. Василя Лопату було прийнято до Спілки художників України.

Багато праці було вкладено у створення єдиної в Україні серії кольорових ліногравюр «Українські народні думи», а також ілюстрацій до «Каменярів» І. Франка, «Прапорносців» і «Таврії» О. Гончара, ліноритів до українських балад.

Врешті, В. Лопата відчув нахнення створити ілюстрації до великої книги українського народу – «Кобзаря» Тараса Шевченка. Ця творча робота зайняла довгі п'ять років. Василю вдалося передати в ілюстраціях складність і багатомірність «Кобзаря». За цю вагомую роботу у 1993 р. Василь Лопата був удостоєний звання лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка.

Творчі можливості Василя Лопати розкривають і інші його цикли гравюр – до численних перлин українського фольклору, балад, дум, билин, до «Слова о полку Ігоревім», до роману З. Тулуб «Людолови», творів Лесі Українки, Гоголя, Франка, інших письменників.

Василь Лопата брав участь у створенні художнього образу першої української гривні. Ним були опрацьовані і вико-

Розсекречені архіви радянських спецслужб

Як співробітники КДБ намагалися зробити з письменника Івана Багряного «червоного»

В архівних фондах Служби зовнішньої розвідки України знайдено матеріали, які проливають світло на те, як у 1950 – 1960-х роках органи мgb/кдб сср намагалися схилити до співпраці, відмови від антисоветської діяльності та повернення до советського союзу діячів культури, науки та літератури, які опинилися в еміграції, а в разі невдачі розробляли заходи з їх компрометації і навіть ліквідації.

Одним із об'єктів такої оперативної розробки був відомий політичний діяч і письменник Іван Багряний.

«Чому я не хочу вертати на «родіну»

У вересні 1946 року з Москви, з Першого головного управління мgb сср, до Києва надійшов пакет, вміст якого свідчив про те, що одразу доведеться заводити нову справу. В середині була брошура з красномовною назвою «Чому я не хочу вертати на «родіну» авторства Івана Багряного, його світлина і вірізки з редакційної ним за кордоном газети «Українські вісті» з уривками повісті «Тигролови» та іншими статтями.

У супровідному документі брошура називалася антисоветською, а її автор – українським націоналістом, який перебуває в американській зоні окупації Німеччини. Просили повідомити, що відомо про І. Багряного і його родичів.

Аналіз змісту брошури, проведений в мgb усср, засвідчив, що її автор не просто стояв на антисоветських позиціях, а був небезпечним ворогом советської влади. То був свого роду памфлет, який пояснював західній громадськості, що відбувалося під советською владою у міжвоєнні роки та чому багато громадян сср не хотіли повертатися до «сталінського табору». Це і штучний голод, який забрав життя мільйонів українців, і антирелігійні кампанії, і знищення духовенства та української інтелігенції, яку «вигордувано в такий спосіб, що й Гітлер міг би позаздрити й навчитись».

«Я повернуся до своєї Вітчизни, – зазначалося у памфлеті, – з міліонами своїх братів і сестер, що перебувають тут в Європі і там по Сибірських концентраках, тоді, коли тоталітарна більшовицька система буде знесена так, як гітлерівська. Коли нквд піде вслід за гестапо, коли червоний російський фашизм щезне так, як щез фашизм німецький. Коли нам – Українському Народу – буде повернено право на свободу і незалежність в ім'я християнства і справедливості».

Чекісти прискіпливо вивчали текст з олівцем у руках. Окремі фрази підкреслювали. Як напри-

клад: «Ось чому я ненавиджу більшовизм і не хочу повертати «на родіну». Або такий вислів: «Ось чому я не хочу повертатись під більшовизм й ніколи не дамся живим...» А ще робили помітки в тексті, де І. Багряний повідомляв певну інформацію про себе: про те, що йому 35 років, що «відсидів третину свого життя по советських тюрмах і концентраках ще до війни». Про те, як його 92-річного діда, однорукого каліку, чекісти у 1920 році замордували на його очах за те, що був заможним селянином і виступав проти «комуни», а дядька – за те, що був «солдатом національної армії Української Народної Республіки. За те, що боровся за свободу і незалежність Українського Народу».

Інформація біографічного характеру з памфлету дала змогу швидко встановити особу автора і зібрати на нього всі необхідні відомості. Невдовзі до Москви надіслали відповідь, у якій докладно інформували, хто ж так посмів публічно виступити проти політики сср. А памфлет на той час уже набув нечуваного поширення. Його можна було купити в багатьох кіосках і книгарнях. Текст перекладали англійською, німецькою, іспанською та нідерландською мовами.

У документі мgb усср повідомлялося, що Багряний-Лозов'ягин Іван

Павлович, 1906 року народження, уродженець м. Охтирка Сумської області, за спеціальністю літератор, у період з 1926 по 1928 рік був студентом Київського художнього інституту. Написав і видав «націоналістичні за змістом, очевидно контрреволюційні» твори «Тінь», «Вандея», «Гутенберг», «Батіг», «Аве Марія», «Скелька» та інші.

«16 квітня 1932 року, – йшлося далі, – за націоналістичну діяльність Багряний був заарештований і за рішенням Особливої наради при колегії огпу усср висланий за межі України терміном на 5 років... Після відбуття терміну висилки Багряний повернувся на проживання в м. Охтирку і працював художником у місцевому народному домі. В 1938 році він повторно був заарештований Охтирським ро нквд і звинувачувався як учасник української націоналістичної організації. В 1940 році справу було припинено за недостатністю доказів складу злочину, і Багряного з-під варті звільнили» (Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України, Фонд 1, Справа 10812, Том 1, Аркуш 102–104. Далі – посилання на цю ж справу, з вказанням тому і аркушів).

Крім цього, у документі зазначалося, що І. Багряний під час Другої світової війни працював у газеті «Голос Охтирщини», потім подався на Західну Україну, де встановив контакти з ОУН. Після завершення війни опинився в еміграції, спершу в Аугсбурзі, потім у Новому Ульмі, працював у пропагандистській референтурі Проводу ОУН, виступав за зміну усталених традицій цієї організації та надання новим членам ширших прав. Відтак 31 грудня 1946 року на підставі зібраних матеріалів на Багряного-Лозов'ягіна І. П. в мgb усср завели справу-формуляр із забарвленням «український націоналіст».

Незваний гість з України

Після заведення справи чекісти почали збирати інформацію про близьких родичів і знайомих І. Багряного, які жили на території усср, і про перебування його під слідством. Хотіли дізнатися, як він поведився під час арештів і на заслання, чи йшов на співпрацю зі слідством та інші подробиці, які могли б знадобитися в оперативній розробці. В автобіографічних творах, що виходили друком за кордоном і мали неабиякий успіх, йшлося про те, що головний герой не підписував жодних зізнань.

Натомість чекісти знайшли в архівах першу слідчу справу на І. Багряного і нібито власноруч написані ним зізнання. Зокрема, йшлося про визнання ним того, що упродовж тривалого часу він серед свого оточення в Києві й Харкові, а також серед знайомих військовослужбовців красної армії поширював контрреволюційні погляди. Ось витяг із його зізнання:

«В 1928 році я переїхав до Харкова і мав тоді такі переконання:

1. Я повинен працювати в першу чергу для укр. культури і твори мої мають бути національними не лише за формою, а й за змістом.

2. Національна політика проводиться неправильно... Російській культурі надається перевага і для неї створюються кращі умови, і за рахунок нашої російська культура домінує. Ми від неї залежні.

3. У своєму культурному розвитку нам необхідно орієнтуватися на Європу, а не на Москву.

4. Для української культури створені дуже тісні межі... Я хотів писати, друкуватися і просувати свої погляди й настрої в маси. Моя місія в тому, щоб залишитися українським письменником до кінця, пробуджуючи своїми творами «національну свідомість»

(Т. 1, Арк. 54).

Але то було не зовсім те, що хотіли знайти. За змістом то був зухвалий виклик сталінській національній політиці. Шукали ж підтвердження якогось каяття, згоди на співпрацю, спокуювання провини. Цього шляхом тортур і залякування чекісти нерідко добивалися від заарештованих. Відтак розіслали запити до центрального апарату мgb сср у Москві, до Харкова, де його тримали у тюрмі, та за місцем відбуття адміністративного заслання. Із Москви надійшла відповідь, що «Багряний-Лозов'ягин Іван Павлович за агентурним обліком агентурно-освідомчої мережі мgb сср не проходить». Така сама відповідь була з відповідних органів і підрозділів мgb усср, з Омська, Новосибірська, Хабаровська. Не змогли знайти і жодної агентурної справи на нього.

Водночас це не стало на заваді здійсненню оперативного задуму, який уже визрів у надрах мgb усср. Згідно із задумом, мали знайти родича або близького знайомого І. Багряного, щоб послати за кордон із відповідним завданням. А завдання полягало у схиланні до відмови від антисоветської діяльності і до співпраці з органами мgb. Із собою йому планували дати листа від дружини І. Багряного, яка жила разом із сином та донькою в Охтирці, та їхню спільну світліну, щоб це спонукало до прийняття «правильного» рішення і подальшого створення умов до повернення в сср. Крім цього, планували озброїти компрометувальними матеріалами на випадок відмови від запропонованого. Розробили і план «Б»...

На роль кур'єра обрали далекого родича й давнього знайомого І. Багряного за часів спільного проживання в Охтирці і перебування в лавах ОУН. Той щойно повернувся до сср з Німеччини, куди був вивезений гітлерівцями на примусові роботи, а після завершення війни ще упродовж майже трьох років працював там у швацькій майстерні при одній із советських військових частин.

Згідно з розробленою легендою, йому дали оперативне псевдо «Доля», спершу вивели до Берліна, а потім влаштували комірником на одному з німецьких заводів поблизу кордону із Західною Німеччиною. Там він упродовж дев'яти місяців жив і працював, після чого отримав завдання нелегально перейти кордон, дістатися міста Новий Ульм, розшукати там І. Багряного і провести з ним зустріч.

Така зустріч відбулася у жовтні 1952 року. На той час І. Багряний очолював засновану ним Україн-

ську революційно-демократичну партію (УРДП), редагував газету «Українські вісті» – як друкований орган партії. Крім цього, був головою виконавчого органу Української Національної Ради (УНРада) і заступником президента УНР в екзилі.

В архівних документах УРДП проходила як одна з найактивніших антисоветських організацій із доволі розгалуженою мережею. Про її політичне спрямування чекісти зазначали, що ця партія «спершу дотримувалася бандерівської ідеології, потім вступила у союз із мельниківцями, після чого долучилася до українських соціалістів і зрештою стала на чолі «демократичного блоку».

Попри такі хитання УРДП ставила за мету незалежність України, і це робило її об'єктом оперативних спрямувань мgb. А лідер партії, попри політичну активність, мав ще реноме талановитого літератора. Він уже надрукував за кордоном романи «Тигролови», «Сад Гетсиманський» та інші твори, які показували злочинну сутність сталінського режиму і його репресивну систему. Такого активного діяча не могли залишити без уваги.

«Доля» мав усю необхідну інформацію про І. Багряного. Він з'явився до нього на квартиру ввечері. На запитання, як він тут опинився, зізнався, що його прислали з Москви. Описання в архівних документах цієї та інших зустрічей дає змогу зрозуміти, як органи мgb за допомогою своїх методів схилили певну особу на свій бік.

«Доля» без довгого вступу одразу сказав І. Багряному, як йому й веліли, що в Москві нібито пам'ятають про його співпрацю під час слідства з советськими органами, а відтак хочуть, щоб він і в нових умовах погодився на співробітництво. А після цього, мовляв, йому дадуть можливість повернутися на батьківщину. На це І. Багряний, як свідчать документи, рішуче заявив, що ні з ким він не співпрацював і що все це просто вигадали. «Доля» радив не поспішати з висновками. Він говорив про те, що в Москві знають про великий талант І. Багряного, і що він у сср з його злібностями міг би стати лауреатом сталінської премії. Але спершу має повідомляти про діяльність своєї партії і загалом про плани й наміри діячів української еміграції, з якими він добре знайомий. «Це почесна робота, – зазначав він, керуючись наданими інструкціями, – бути представником советської влади в таборі її ворогів і своєчасно попереджати про задуми ворогів. Вони дозволяють тобі навіть поки що залишитися в тій ролі, в якій ти є нині, у тому ж дусі писати в газетах, виступами з такими самими доповідями і вести себе так само, як намічено вашими планами. Але про все це потрібно своєчасно повідомляти».

«На це я не піду, – відповів І. Багряний. – Якщо ти повернешся до них, то так і передай їм, що Іван Павлович дрібним сексотством займатися не буде, у нього є важливіші справи – це доля українського народу...» (Т. 3, Арк. 170 – 172).

Як співробітники КДБ намагалися зробити з письменника Івана Багряного «червоного»

7 Після цього «Доля» передав лист від дружини і світлина. І. Багряний, як свідчать архівні документи, мовчки прочитав його, вийшов в іншу кімнату й закашлявся, після чого у нього з рота потекла кров. На це зауважив, що у нього хворі легені, вже зробили одну операцію, але потрібна друга. А потім із сумом додав: «Виходить, що вони там і мою дружину терзують через мене».

На завершення розмови І. Багряний порадив своєму родичу сховатися від своїх кураторів із мґб на Заході, знайти роботу, одружитися. Але той відповів, що його все одно знайдуть, де б він не сховався, до того ж цюкуватимуть родину. Тож він прийняв рішення повернутися і доповісти про виконання завдання. Але результат не влаштував кураторів із мґб. Відтак наприкінці лютого 1953 року його знову відправили до Нового Ульма.

На цей раз І. Багряний зустрів його не настільки привітно. Розповів, що після попереднього візиту він розповів про всі ці домагання своєму найближчому оточенню. Відтак вони вжили додаткових заходів і посилили охорону для того, щоб убезпечитись від подібних гостей. А до поліції не звертався, бо йому й так шкода родича, що потрапив у зловісній тенета чекістів.

«Доля» нарікав, що він підневільна людина і що його знову відправили з таким самим завданням. Він озвучив умови чекістів до І. Багряного: необхідність спокутувати свою провинку перед советською владою, розкаятися, виправити помилки, погодитися на співпрацю, що дасть змогу повернутися на батьківщину і продовжити «чесно жити й творити на користь українського народу». При цьому передав новий лист від дружини і ще один лист, написаний в мґб.

«Ми усвідомлюємо те, — йшлося в листі, — що Ви є відкритим ворогом Советського Союзу і якби нині за волю випадку потрапили б до рук советських органів, то безсумнівно були б засуджені».

Але з Вашого боку було б неправильно гадати, що через цей лист, через встановлення з Вами контакту ми прагнемо досягти якоїсь корисливої або підступної мети. Повірте, що витрачаючи стільки часу, сил і засобів для встановлення контакту з Вами, як з нашою довіреною особою, ми безумовно зацікавлені не в тому, щоб Вас нині або колись у майбутньому позбавити свободи, а навпаки, щоб Ви якомога довше знаходилися в тому оточенні, в якому Ви нині знаходитеся. При цьому ми пропонуємо Вам роль не «дрібного сексота», як Ви висловлюєтесь, а благородну і почесну роль представника великого Советського Союзу в стані його ворогів.

І тут уже повірте в щирість наших слів, що в разі прийняття наших пропозицій і чесного ставлення до них, скільки б Ви не знаходилися в стані ворога — рік чи п'ять років — якщо Вам знадобиться шукати захисту або схованки, Ви завжди будете прийнятні на своїй Батьківщині як людина, яка заслужила право на пробачення, на спокійне і забезпечене життя і плідну працю» (Т. 5, Арк. 70–71).

«Доля» передав листи і домовився про зустріч наступного дня. Вона відбулася 6 березня 1953 року. І. Багряний, як свідчить документальний звіт, зайшов до пивного бару у піднесеному настрої і одразу промовив: «Ну, що ж, усе закінчено?». А після того, як родич нічого не зрозумів, додав: «сталін помер, а отже справа набуває іншого змісту... Тепер відбудуться значні політичні події. Там, у кремлі, не помиряться за владу. В ссср відбудеться революція. Америка скористається цією ситуацією, цим розбратом. Буде війна. І нам випадє нагода прийти до влади...» (Т. 3. — Арк. 202).

Зрештою, як свідчать архівні документи, після цієї та наступної зустрічей, які відбувалися під наглядом працівників служби безпеки УРДП, І. Багряний знову запропонував своєму знайомому залишитися на Заході. У разі ж незгоди порадив розповісти після повернення все, як було. При цьому додати, що партія має потужну розвідку. Тому краще не робити повторних спроб когось прислати, бо будуть затримані, як це сталося з двома особами. Тих, мовляв, нещодавно підіслали для зустрічі з членами українського еміграційного уряду, але їх викрили.

І на завершення додав: «Передай їм, що я не погоджуюся на їхню пропозицію і не погоджусь навіть тоді, коли вони погрозують знищити мене. Ну, а якщо уб'ють мене, то, що ж, так тому й бути. Знайдуться інші люди, які продовжуватимуть мою справу» (Т. 5. — Арк. 51).

Листи до редакцій. Почерк кґб

«москва, кґб при совете міністров ссср, товаришу «Владімірову».

...Нами прийнято рішення скомпromетувати Багряного шляхом направлення в газети «Шлях перемоги», «Український самостійник», «Сучасна Україна» і «Посев» статті, яка розкриває Багряного як советсько-го агента.

При цьому ми керуємося тим, що редактори зазначених газет, як противники УНРади і УРДП, опублікують цю статтю або, в крайньому разі, донесуть її зміст до відома американської чи німецької контррозвідки.

Зазначена стаття буде підписана вигаданим прізвищем і відправлена поштою з Франкфурта на Майні.

Здійсненням заходу з компromетації одного з лідерів УНРади Багряного ми ставимо ціль посилити чвари між українськими націоналістами і підірвати довіру американців до УНРади...»

(Т. 5, Арк. 279–280).

Цей документ датований вереснем 1954 року і підписаний Уповноваженим кґб при см ссср у Німецькій Демократичній Республіці євгенієм пітоврановим. Це він у той час з позицій кґб у Берліні координував і спрямовував усі заходи стосовно І. Багряного. В одному з пунктів плану, розробленому ще трьома роками раніше, передбачалося, що в разі відмови лідера УРДП від співпраці, необхідно перейти до варіанту його компromетації. Зокрема, йшлося про те, щоб поширити в колі української еміграції інформацію про нібито його співпрацю як у минулому, так і нині з советськими спецслужбами.

Підготовлена стаття була однією з ланок здійснення цього плану. Вона мала вигляд листа. У ньому «доброзичливець» зазначав, що від своїх друзів-українців дізнався, що І. Багряний є советським шпигуном. Повідомляв, що іще до війни той «був активним комсомольцем і потім за хорошу роботу його взяли в гпу, і він працював політичним комісаром в охтирській міліції».

Потім додавав, що за кухлем пива у Франкфурті почув від якихось українських скитальців, яких запам'ятав лише за іменами, що до І. Багряного приходив советський агент, «який кілька разів з ним зустрічався і повернувся назад цілим і неушкодженим». А ще, мовляв, І. Багряний не просто постійно критикує бандерівців, соціалістів та представників інших партій, а й робить це за завданням советської розвідки.

У цій та інших фальшивках, як свідчать архівні документи, до реальних фактів із біографії І. Багряного додавали викривлену інформацію, яка мала його скомпromетувати як перед членами інших українських партій, так і в очах однопартійців. Це був комплекс різноманітних оперативних заходів. Серед них — підготовка інформації від імені керівника легендарного Дрогобицького окружного проводу ОУН про отримання ним інформації від «надійних» джерел про зв'язки І. Багряного і «Долі» з органами мґб. Цю інформацію мали певним чином донести до відома Степана Бандери у Мюнхені.

Крім цього, через можливості Першого головного управління кґб при см ссср «поширили на Заході з метою компromетації лідера УРДП Багряного листівку-звернення від імені членів ЦК УРДП», у якій він зображувався у негативному світлі. Листівку надрукували на папері канадського виробництва на роторі. Іншого листа кґб виготовив від імені близького у минулому до І. Багряного діяча УРДП Григоренка, якого вважали перспективною особою у партії. У тексті заявлялося про розрив стосунків між ними. З цього приводу зазначалося, що це було зроблено для того, «щоб посварити їх між собою і загострити ворожнечу між УРДП і ЗЧ ОУН».

«Лист був надрукований на машинці, — зазначалося в документі, — у п'яти примірниках і за підписом Григоренка, виконаний можливостями З Спецвідділу, надіслано з Нью-Йорка в адреси редакції газети «Українські вісті» (м. Новий Ульм), її представнику в Лондоні Бондаренку, М. Лівіцькому, В. Стахіву і С. Мудрику. Як стає зрозуміло з газети «Шлях перемоги» від 17 травня ц. р., що додається, наші розрахунки про те, що лист Григоренка зіграє свою роль у посиленні протиріч між ЗЧ ОУН і УРДП, виправдалися» (Т. 3., Арк. 308–309).

Крім цього зазначалося, що кґб «має можливості виготовляти і розсилати подібні матеріали на адресу українських націоналістів із більшої європейських і американських країн». Підтвердженням того, як це робилося на практиці, є низка інших документів. Зокрема, у рапорті на ім'я є. пітовранова, датованому березнем 1955 року, зазначається так:

«У жовтні 1954 року нами з метою компromетації зрадника Батьківщини, лідера УРДП Багряного були надіслані листи до газет «Шлях перемоги» і «Український самостійник», у яких Багряний був показаний як «советський агент». Але реакції на ці листи не було».

Оскільки Багряний продовжує свою антисовєтську діяльність і нині готує проведення чергового з'їзду УРДП, вважаємо доцільним продовжити наші заходи з компromетації Багряного, для чого розіслати в адреси українських, білоруських і російських антисовєтських газет, а також рядовим українським націоналістам лист з таким розрахунком, щоб він потрапив до місць зосередження еміграції в Мюнхені, Мюнхені-Людвігсфельді, Новому Ульмі, Регенсбурзі, Аугсбурзі, Інгольштадті, Геттінгені, Ганновері.

Цей лист буде надрукований на машинці німецьким шрифтом українською мовою і поширений у Західній Німеччині через нашу агентуру.

Надсилаючи подібний лист, ми маємо мету спричинити реакцію проти Багряного і УРДП з боку ворожих до нього угруповань: ОУН-бандерівців, УГВР, СЗСУ-СП та інших, а також з боку членів УРДП напередодні її з'їзду» (Т. 5, Арк. 300–301).

Такий лист був підготовлений і надісланий до 70 адресатів. Але очікуваного результату, як свідчать документи, ця акція не мала. Зазначалося, що редакції українських газет лист не публікували, вважаючи, що це може бути провокацією, і що підірив у такий спосіб авторитету УРДП як партії, яка об'єднує нових українських емігрантів-націоналістів, є шкідливим.

Деякі з таких фальшивок представником УРДП вдавалося розвінчувати. Так, у квітні 1953 року в газеті УРДП «Українські вісті» була надрукована стаття під заголовком «Справа, яку не можна залишати без уваги». У ній йшлося про публікацію в Англії в журналі «Меч і воля» статті наклепницького характеру про І. Багряного як лідера УРДП і виконувача обов'язків голови УНРади. Авторами статті нібито були В. Бондар, Т. Мироненко і В. Найд'он. Але коли почали розбиратися, то з'ясувалося, що ті таку статтю не писали. Про це вони засвідчили письмово в листі до президії УНРади.

Відтак «Українські вісті» заявляли, що ця провокація має мету вивести зі строю І. Багряного у сподіванні, що він «у своїй бурхливій політико-літературній діяльності з підірваним у советських тюрмах здоров'ям не витримає додатково-

го навантаження, холодної війни (війни нервів)...». Але в цьому випадку представники УРДП, як свідчать архівні документи, у провокації звинуватили не кґб, а своїх політичних опонентів на чолі з Тарасом Бульбою-Боровцем, які видавали журнал «Меч і воля».

Тож кґб внаслідок проведення низки заходів вдавалося досягати певної мети, вносити розлад у діяльність партії, в стосунки з іншими діячами української еміграції. Але все ж це не призвело до відмови І. Багряного від політичної діяльності і критики советського ладу. Тоді вдалися до одного з інших болісних психологічних прийомів.

У 1956 році кґб розшукав сина І. Багряного від першого шлюбу, який жив у советському союзі, і змусив звернутися до нього по радіо. То був заклик «покаятися» і припинити «ганебні наклепи на свою батьківщину і не вводити в оману своїх земляків, які страждають на чужині».

Про реакцію на цю подію свідчить одна з довідок, знайдених серед архівних документів. У ній наводяться слова І. Багряного зі статті, опублікованої в «Українських вістях» 14 липня 1957 року. Зокрема, йдеться про таке:

«...от хоч би й використання дітей, ця шляхетна метода, щоби заманити батьків на шибеницю, щоби достати їх нарешті до своїх «гуманних» рук. Силу цього засобу спізнає і спізнав лише той, хто йому відданий. Автор цих рядків знає, яка ж це диявольська метода. Бо гуманісти з москви пустили в політичну експлуатацію й його сина, змушуючи виголошувати по радіо та друкувати в советських газетах зворушливі звернення до батька, які так не гармоніюють з юпітеровим сказом. Але розмовляти з сином це справа батьківська. Зрештою, все залежить від того, в кого він удався — в «Остапа», чи в «Андрія»... Чуєш, сину? Я не маю дороги промовити до тебе, бо советські заглушувачі геть все глушать. Але хотів би, щоб ти це почув. Тоді, як ми з тобою розгубилися в завір'ювій війни, тобі було 5 років. Зараз ти доросла людина й, ніби вже якийсь старшина советської армії, як видно з світлини в советських газетах. Значить людина з головою... Чи це тебе тільки так нарядили? І надрукували, щоб зворушити батьківське серце? Воно зворушене, сину. І я тобі кажу те, що сказав... Зрештою, якщо син хоче розмовляти з батьком, то він мусить сам знайти шлях до батькового серця, на те він і син...» (Т. 5, Арк. 387–388).

Попри таку, на перший погляд, спокійну відповідь на провокацію кґб, І. Багряний, як свідчать документи, переживав сильне нервове потрясіння. Усе це неабияк погіршило й так підірване сталінськими тюрмами та засланням здоров'я.

«Розробити план ліквідації через агента «Тараса»

У документах, датованих кінцем 1955 — початком 1956 року, йдеться про погіршення стану здоров'я І. Багряного. «Він лежить цілими днями в ліжку, — зазначається в одному з повідомлень»

Поет, прозаїк, перекладач Богдан-Ігор Антонич

5 жовтня 1909-го в селі Новиця (історична Лемківщина, нині у складі Польщі), у родині греко-католицького священика народився Богдан-Ігор Антонич.

Змалку виявляв інтерес до поезії. «Велика заслуга в цьому няні (це була молода дівчина, не пам'ятаю її імені),

яка дуже любила вірші і часто читала дитині, а багато поезій Шевченка знала напам'ять», згадувала наречена поета Ольга Олійник. Під час Першої світової війни родина мешкала у Відні. Бідували, хлопчик часто слабував і скаржився на серце.

Закінчив польську гімназію у Сяноку – єдину на всю Лемківщину, де вчили також і української мови. Був найкращим учнем, багато читав, став писати вірші. «Пам'ятаю, що Б.І. Антонич сидів у другій лавці, по лівому боці класи від кафедри. Був це хлопчина дуже спокійний, тихий, середнього росту і робив враження слабовитого, – згадував викладач Лев Гец. – Часто він був задуманий, замріяний».

Вирішальним у формуванні особистості майбутнього поета стало навчання на філософському факультеті Львівського університету. Глибоко вивчав українську мову і літературу, входив до гуртка студентів-україністів, почав друкуватися в періодиці, завойовував авторитет і повагу.

Автор поетичних збірок «Привітання життя» (1931), «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936) та виданих посмертно «Зелена Євангелія» (1938), «Ротації» (1938). Для його поезій характерне життєрадісне світовідчуття, широ-

кий тематичний діапазон, переплетіння фантастичних і реалістичних мотивів.

*«Страшне вино ночей доспілих
по вінця в черепі хлюпоче.*

*Буджуся сонний, неспокійний,
і місяць чавить мої очі.*

*Та раптом чую: вище, тонше,
стрункіше дзвонить ясна синь.*

Драконі місяцю, загинь»

Ось білий бог ісходить – сонце».

(«Схід сонця»)

Із спогадів Ольги Олійник: «Нормально писав що другий день. Звичайно рано. Записував поодинокі фрази, потім щойно будував цілість. Брав до рук паличку й ходив по кімнаті, скандуючи якусь мелодію. Потім із поодиноких фраз записував вірша – або тільки частину – й далі ходив по кімнаті. Любив при цьому ритмічно вдаряти паличкою. Та часто бувало таке, що вранці відразу записував цілого вірша – і саме ці речі здебільшого вже не потребували вже поправок».

Окрім поезії, займався публіцистикою, робив переклади, писав рецензії, фейлетони. Пробував свої сили у прозі (незакінчений роман «На тому березі») та публіцистиці, редагував журнали «Дажбог» і «Карби». Непогано малював, грав на скрипці.

«Все елегантно по-модному одягнений в ясных костюмах. Був середнього росту, синьоокий, темноволосий і короткозорий. Ходив в окулярах, – описувала Антонича Катерина Матейко. – Був лагідний, спокійний, мовчазний, не любив гуртів, держався вбільшості самотньо, самотньо й на самотійно бути собою! Любив спів, хоча сам не співав. Пісні любив сумні, журливі».

Помер 6 липня 1937-го у Львові через за-палення легень. Похований на Янівському цвинтарі.

В Радянській Україні його твори були заборонені. Про Антонича заговорили лише в 1960-х роках в українській діаспорі. Згодом його вірші були перекладені багатьма мовами. В рідному селі відкрито пам'ятний знак поетові, у Львові – пам'ятник за проектом Володимира Одрехівського (2016).

*«Червоні клени й клени срібні,
над кленами весна і вітер.
Дочасності красо незалибна,
невже ж тобою не п'яніти?
Я, сонцеві життя продавши
за сто червінців божевілля,
захоплений поганин завжди,
поет весняного похмілля».*

(Б.-І. Антонич. «Автопортрет»)

Сергій ГОРОБЕЦЬ,

Український інститут національної пам'яті
Чернівці

Гурток студентів-україністів у Львові, червень 1931 р. 2 ряд знизу, перший зліва — Богдан-Ігор Антонич, поряд — Ірина Пеленська, посередині — лектор Йосип Федорович Шемлей.

Степан Смаль-Стоцький, мовознавець, літературознавець

9 січня 1859 року на Львівщині народився Степан Смаль-Стоцький, мовознавець, літературознавець, один із фундаторів Української академії наук у 1918 році.

Походив із багатодітної селянської родини. Навчався в гімназіях Львова, Чернівцькому у Віденському університеті, здобув ступінь доктора слов'янської філології.

У 1885-1918 роках – професор Чернівцького університету, викладав українську та російську мови.

Один із провідних діячів національно-культурного відродження Буковини, опонент московіфілів. Добивався рівноправності українців в адміністрації й політичному житті Буко-

вини. Співзасновник товариств «Народний дім», «Буковинський Боян», «Руська школа», активний діяч «Руської бесіди», дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка (з 1899-го). Депутат Буковинського крайового сейму і австрійського парламенту. Автор монографії «Руська правопись» (1891), «Руська граматики» (1893, витримала 4 видання), «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок» (1897), «Шкільна граматики», «Ідеї Шевченкової творчості» (1914) та багатьох інших.

Заперечував існування спільної давньоруської мови, вважаючи, що фонетично українська мова ближче до сербської, ніж до російської. Різно критикував теорії «центрів» чи «колісок» розселення східних слов'ян: «Слов'яни новгородські, Радимичі і В'ятичі, Кривичі та й Дреговичі середнього Дніпра ані не бачили й в тій колісці ніколи не лежали і звідти ніколи в свої нові оселі не розходилися...

Так само і Бужани, і Волиняни, і Дуліби, і Тиверці не вилігувалися в колісці над Дніпром. Якоїсь єдності і спільності східних Слов'ян з одним якимсь центром не бачимо навіть ще далеко пізніше, а не то в цих давніх часах».

Під час Першої світової війни – офіцер австрійської армії при штабі Чернівецької бригади, проводив культурну працю в таборах українських військовополонених. Голова Управи Українських Січових Стрільців (1917-1918), співзасновник Української академії наук, посол ЗУНР у Празі (1919-1921). У подальшому залишився в Празі, викладав в Українському вільному університеті. Вважався одним із найкращих шевченкознавців. Багато зусиль присвятив організації товариства «Музей визвольної боротьби», яке очолював у 1935-1938 роках.

Помер 17 серпня 1938-го у Празі. За заповітом, похований на Раковицькому кладовищі у Кракові (Польща), біля дружини.

Як співробітники КДБ намагалися зробити з письменника Івана Багряного «червоного»

8 – Для нього зробили спеціальний пристрій, за допомогою якого (така дошка), він може увесь час писати. Він лежачи пише статті, а також працює над якимись новими книжками... Однак всі сходяться на тому, і навіть його дружина, що дні Івана Багряного лічені і що він може померти» (Т. 3, Арк. 263).

Попри це в кГБ не припиняли розробляти заходи, щоб його добити морально і фізично. Зокрема, в той самий період було складено план заходів на рік, спрямованих на протидію антисоветським центрам за кордоном. У ньому був такий пункт: «З метою припинення діяльності одного з головних і небезпечних ворогів Советського Союзу, який наносить велику шкоду советській державі, лідера УРДП Багряного Івана – розробити план його ліквідації через агента «Тараса». План надати на затвердження Центра. Термін:

січень 1956 р.» (Т. 5, Арк. 361).

Агент «Тарас», про якого згадується в документі, – це Богдан Сташинський. У той період він перебував за кордоном і під кураторством Апарату уповноваженого кГБ при рм сср в НДР готувався до ліквідації Лева Ребета (атентан здійснив у жовтні 1957 року), а після цього – до убивства Степана Бандери (жовтень 1959 року). Документів, які б свідчили про подробиці підготовки до замаху на І. Багряного, в архівних фондах Служби зовнішньої розвідки України не виявлено. Вочевидь, вони можуть зберігатися в московських архівах.

Є лише відомості про те, що у 1958 році працівники кГБ просили «німецьких друзів» провести так звану оперативну

установку І. Багряного за місцем проживання: дізнатися, коли він виходить на роботу і повертається додому, інформацію про сусідів тощо. Крім цього, збирали інформацію про його поїздки, виступи, публікації і продовжували поширювати в різних газетах за кордоном матеріали компрометаційного змісту. За ним стежили до кінця життя та намагались повернути до сср, розуміючи, що його голос важить багато за кордоном. Знаючи про ці стежки, він, як стверджували його близькі друзі, носив зашиту в лавкані свого піджака ампулу з ціаністим калієм, щоб не бути викраденим працівника-

ми кГБ і знову не потрапити до советських таборів. Усе це позначалося на стані здоров'я.

1963 року філія Об'єднання демократичної української молоді у Чикаго розпочала акцію за надання Іванові Багряному Нобелівської премії з літератури. Але раптова смерть письменника перешкодила офіційному висуненню його на цю нагороду. Помер він 25 серпня 1963 року. Похований у місті Новий Ульм (Німеччина). В сср письменник був заборонений. Після проголошення Незалежності України його твори включили до шкільної програми. 1992 року постановою Кабінету Міністрів України І. Багряному посмертно присудили Шевченківську премію за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови».

Джерело: Служба зовнішньої розвідки України
Сайт «Аргумент», 11. 04. 2024

Петро Карпенко-Криниця: мало відомий поет діаспори

Цей цікавий поет родом з села Бакланова Муравіївка Куликівського району Чернігівщини. Роки його життя: 1917 – 2003. Під час Другої світової війни,

рятуючись від радянських репресій, мусив емігрувати. З 1950 року мешкав у США. Але навіть у середовищі української діаспори був практично забутий останні 30 років життя.

В номерах 3 і 23 нашої газети надруковано розповідь про поета і його вірші. Матеріали про нього відкриває і оприлюднює краєзнавець з Куликівки Володимир Повозник. Він створив в Інтернеті, у Фейсбуці, сторінку «Петро Карпенко-Криниця, український поет», на яку ви можете зайти, набравши цю її назву.

Ось результат чергового пошуку Володимира Повозника – невідомі раніше вірші поета.

* * *

Ці дві поезії мали увійти до так і не виданої збірки «Кров кличе». Вдалося відшукати їх у газеті «Васильківські вісті», яку в окупованому німцями Василькові редагував друг Петра Карпенка-Криниці Михайло Ситник.

Васильківські вісті, № 41,
23.05.1943

Петро Карпенко – Криниця

Із книги «Кров кличе»

* * *

Підводить ніч багрянні руки –
Нема в минуле воротта:
Мечі, і списи, і шаблюки
Пропали в морі забуття.

І вже, як грози не початі,
Як сурми клич назустріч дню –
Гряде епоха автоматів,
Страшних моторів і вогню.

А ти зумій відкрити груди,
Пройти в диму мільйон стежок.
І от побачиш – радість буде,
Як щастя жданого вінок.

1942 р.

* * *

Дивись, як буря свище над степами.
Крутих небес потьмаривши
блукать.
Вона сягає в даль, як ми думками,
Й ніхто не в силі бурю зупинить.

Дивись, як море б'ється в непогоду,
Зборовши скелю на шляху своїм,
Й ніхто не в силі зупинити води,
Що все гримлять синючи, мов дим.

Дивись, як світле сонце після бурі
Втішає море, глянувши на мить,
І даль промінням огрів похмуру...
І хто проміння в силі зупинить?

Дивись у степ, що зводиться
туманно,
Квітує житом, травами росте...
І будь таким, як буря нездоланна,
Як море, як проміння золоте.

1942 р.

Маркіза де Реннедон влетіла до кімнати, немов куля, що пробиває шибку, і, перш ніж слово вимовити, зайшлася сміхом, аж сльози їй на очах виступили, – таким самим сміхом, як тоді, коли місяць тому призналася своєї подрузі, що зрадила свого чоловіка, аби тільки помститись, та й то один лише раз, – надто бо вже він був дурний та ревнивий.

Баронеса де Гранжері відкинула книжку на канапу і глянула з цікавістю на Аннету, сама вже мимоволі сміючись.

Нарешті вона спитала:

– Ну, що ти там нового утнула?

– О любя моя... любя моя...

Це таке смішне, таке смішне... Тільки подумай: я позбулася!.. позбулася!.. позбулася!..

– Як то позбулася?

– А так, позбулася!

– Чого ти позбулася?

– Чоловіка, серденько, чоловіка! Я вільна тепер! Вільна! Вільна!

– Як то вільна?

– Розлучення, от що! Розумієш: розлучення! Я маю розлучення!

– Ти взяла розлучення?

– Та ні ще... Ох, яка ж ти дуренька! За три години не беруть розлучення. Та я маю тепер докази... докази, що він мене обманює, зраджує. Його вліпmano на гарячому! Подумай но! На гарячому!.. Він тепер у моїх руках!

– От воно як! Він тебе зрадив?

– Так... тобто ні... так і ні... не знаю. Та я маю докази, це ж головне!

– Як же ти все це влаштувала?

– Як улаштувала? Отож то! Тут уже чимало довелось мені докласти хитрощів! Уже три місяці, як він зробився нестерпний, просто нестерпний – брутальний, сварливий, деспотичний, підлий нарешті. Я сказала сама собі: ні, довше так тривати не може, треба подати на розлучення. Та як до цього взятись? Це ж не легка річ! Спробувала я роздратувати його, щоб він мене вдарив, – ні! Сердиться, а не б'є. Він перечив мені у всьому, силував виходити на прогулянку, як мені не хотілось, залишатись удома тоді, коли я саме мала десь у гостях пообідати, цілісний тиждень обертав усе моє життя на ненастанну якусь муку, – але й пальцем мене ніколи не торкнув.

Тоді я взялась розпитувати та вивідувати, чи є в нього любовниця. Справді, у нього була коханка, але він так обережно, так хитромудро влаштовував побачення з нею, що аж ніяк їх не зловити. Тоді – вгадай, що я зробила?

– Як же тут угадати!

– То то й є! Ніколи б не вгадала! Я попросила свого брата дістати мені фотографічну картку тієї особи.

– Коханки твого чоловіка?

– Так. Це коштувало Жакові п'ятнадцять луддорів: стільки мусив він заплатити за вечір, від сьомої години до дванадцятої, з обідом, звісно, – по три луддори година. Ну, і він дістав для мене її фотографію.

– Мені здається – він міг би дістати її якось інакше, якось схитрувати... без... без того, щоб неюдібно брати собі й оригінал.

– О! Та вона ж гарненька! Тут не було нічого неприємного для Жака, навпаки. Та й мені ж треба

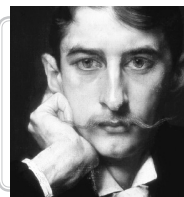
було знати деякі подробиці: як вона збудована, яку має талію, бюст, яке в неї тіло на колір... Ну, й ще багато, багато різних речей.

– Нічого не розумію.

– Стривай, зрозумієш. Довідавшись про все, що мені хотілося знати, я звернулася до... ну, як би тобі сказати, – до такого чоловіка... із тих людей, що виконують усякі доручення... до агента, чи що... Та ти ж розумієш?

– Так, приблизно. І що ж ти тому чоловікові сказала?

– Я сказала йому, показуючи Кларисину фотографію (її звать Клариса): «Мені треба, добродію, покоївку, схожу на цю жінку. Вона повинна бути гарненька, елегантна, спритна, чепурна. Я заплачу їй скільки треба

Гі де Мопассан

Позбулася!

буде. Хай і десять тисяч франків – байдуже. Вона потрібна буде мені не більш як на три місяці».

Він дуже здивувався і спитав:

– Хотіли б, пані, щоб вона була і в поведінці бездоганна?

– Так, щоб була сама чесність, – пробурмотіла я, почервонівши.

– А... щодо моральності?

У мене сили не було відповідати. Я тільки кивнула головою: ні, мовляв. Тут я раптом зблугнула, що він думає на мене страшну річ, і скрикнула, втративши тямку:

– О добродію, це для мого чоловіка... для мого чоловіка, що обманює мене... обманює десь там... хто знає де... а я б хотіла, щоб це сталося вдома... розумієте... тоді його можна було б зловити...

Тоді він зареготався, і я зрозуміла з його погляду, що він перейнявся пошаною до мене. Утямив, яка то я хитра та вигадлива. Я певна, в ту хвилину йому хотілося стиснути мою руку.

– За тиждень, пані, – сказав він, – справа ваша буде залагоджена. Коли одна особа буде не така, як треба, – знайдемо іншу. Ручуся, що все вийде якнайкраще. Ви мені заплатите уже по всьому. Отже, на цій фотографії коханка вашого чоловіка?

– Так, добродію.

– Вродлива особа і зовсім не така худенька, як тут видається. А які парфуми?

Я не відразу догадалась, що він хоче сказати.

– Як то парфуми? – спитала я. Він усміхнувся.

– Так, пані, парфуми – річ надто важлива, коли треба привабити чоловіка: вони пробуджують у ньому несвідомі спомини, надають сміливості, тривожать і хвилюють розум, надають знову знати знайомих уже солодощів. Треба б також знати, які страви ваш чоловік їсть, обідаючи з цією дамою. Тоді б ви призначеного дня подали йому ті самі страви, і це помогло б вам його спіймати. О! Він буде наш, пані, буде наш!

Я пішла від нього зачарована. Мені пощастило натрапити на дуже розумну людину.

Три дні лише минуло, і до мене прийшла висока чорнява дівчина, дуже гарненька, скромна й смілива разом – досить дивне поєднання для людини не-

певної моральності. Вона поведилася дуже пристойно зі мною. Я не знала добре, як до неї треба звертатись, і назвала її «мадемуазель». А вона на те:

– О, можете, пані, звати мене Розою, та й годі.

І ми зайшли у жваву розмову.

– Скажіть, Розо, ви знаєте, для чого ви прийшли сюди?

– Так... здається, пані...

– Гаразд, моя дитино... І це все... це вам анітрохи не прикре?

– О пані! Та я ж уже восьме розлучення влаштовую! Я звикла до того.

– Ну от і чудово. І багато вам на це треба часу?

– Тут уже все, пані, залежить від того, який темперамент має ваш чоловік. Дайте мені побу-

ти з ним удвох, сам на сам, хоч п'ять хвилин – я тоді скажу з певністю.

– Він незабаром прийде. Мушу вас попередити, що він негарний.

– Байдуже, пані. Я доводила до розлучення й зовсім бридких. Я от що хотіла спитати: ви вже знаєте парфуми?

– Так, голубко, – вербена.

– От і добре, я сама люблю цей запах! Може, ваша ласка сказати мені, чи коханка вашого чоловіка носить шовкову білизну?

– Ні, дитя моє, батистову з мереживом.

– А! Особа доброго тону! Шовкова білизна тепер уже стає чимсь тривіальним.

– Правда ваша, Розо.

– Отже, пані, я берусь до своїх обов'язків.

І вона взялась до своїх обов'язків покоївки так, наче все життя нічого іншого не робила.

За годину прийшов мій чоловік. Роза навіть не глянула на нього, але він – він на неї глянув, і то не раз. Від неї вже віддалік чути було пахощі вербени. Аж ось вона вийшла з кімнати.

– Що це за дівчина? – зараз же спитав він.

– Ну... це моя нова покоївка.

– Де ж ви її найшли?

– Її прислала до мене баронеса Гранжері з найкращою рекомендацією.

– А вона гарненька!

– Вам подобається?

– Так... гарненька, як на покоївку.

Я була сама не своя з радості: він уже йшов на нашу принаду!

Того самого вечора Роза сказала мені:

– Тепер я можу сказати, пані, з певністю, що це станеться не пізніше як за два тижні. Мосьє дуже м'який на вдачу.

– А! Ви вже робили спроби?

– Ні, я ще нічого не робила, але це можна відразу побачити. Його вже бере охота обняти мене, коли він проходить біля мене.

– Він вам нічого не казав?

– Ні, пані, лише спитав, як мене звати... Спитав зумисне, аби почути мій голос.

– От і гаразд, моя слава Розо. Ідіть же до мети якнайшвидше.

– Не бійтесь, пані. Я тільки трошки опиратимусь, а то надто

легка перемога могла б його розчарувати.

Прошло вісім днів – чоловік мій нікуди й не вигляне. Увесь час по обіді він нікав по кімнатах, а крім того – і з цього можна було здогадатися, що все як слід, – він не боронив тепер мені виїздити з дому. І я цілими днями їздила по гостях та на прогулянки, щоб... щоб не заважати йому.

Нарешті дев'ятого дня, роздягаючи мене, Роза сказала несміливо:

– Готово, пані. Цього ранку все зробилось.

Я була трохи вражена, трохи схвилювана навіть, не з того, що воно сталося, а з того, як вона це сказала.

– Ну... ну... і як же це було?

– О! Все гаразд, пані. Він уже три дні добивається, але я не хотіла надто скоро піддатись. Тепер маєте попередити мене, пані, коли хочете застукати його на зраді.

– Так, моя любя. Ну... візьмім хоч би четвер.

– Хай буде четвер. До того часу я знову його уникатиму, щоб він весь час жадав мене.

– Ви певні, що тут не буде ніякої помилки?

– Так, дуже певна, пані. Я весь час розпалюватиму в ньому пристрасть, дедалі збільшуючи собі ціну, – і на призначений термін він буде наш.

– Тоді о п'ятій годині, моя любя Розо.

– О п'ятій то о п'ятій. А де саме?

– Ну... хоч би в моїй кімнаті.

– Добре, у кімнаті пані.

Ну, ти розумієш, миленька моя, що я тоді зробила? Я, поперше, поїхала й запросила до себе тата й маму, потім дядька мого д'Орвелена, голову, та ще пана Рапле, суддю, чоловікового приятеля. Я нікого з них не попередила, що вони мають побачити. Тільки примусила всіх навшпиньки підійти до дверей моєї кімнати. Я припала так, щоб це було якраз о п'ятій, рівно о п'ятій! О! Як билось в мене серце! Я покликкала також і консьєржа, щоб ще на одного свідка було більше. Тоді... Тоді, коли годинник почав дзвонити п'яту, я відчиняю раптом двері навстіж... Ха ха ха! Це було якраз... якраз... мила моя... О! Що за обличчя було в нього! Що за обличчя! Коли б ти тільки побачила! І він ще повернувся, дурень! – повернувся до нас! Ну й смішний же він був!.. Я так реготала, так реготала...

А тато розгнівався, хотів бити мого чоловіка... А консьєрж, добрий чоловік, ще й помагав йому одягатись... перед нами, серденько, перед нами!.. Він застібав йому шлейки... як це було кумедно, Господи!.. А щодо Розо – ну, це просто золото, а не дівчина! Вона плакала – прекрасно, натурально плакала. Чудова дівчина! Як тобі треба буде чогось подібного, згадай про неї!

І от я, тільки не все скінчилось, прибула до тебе розказати все, ні хвилини не гаючись. Тепер я вільна. Хай живе розлучення!

І вона пішла сама собі в танець через кімнати, а баронеса, задумлива та незадоволена, промовила:

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

– А чому ти мене не покликкала поглянути?

Цікаве про письменників

Стендаль (1783 – 1842)

Головний виграш

Одного разу Анрі-Марі Бейль, майбутній письменник Стендаль, витягнув лотерейний квиток з номером 1935 і в щоденнику записав: «Щодо мене, то я беру квиток з таким головним виграшем: мати читачів у 1935 році».

Спостерігач

Якось в диліжансі після півторагодинної розмови випадковий супутник запитав Стендала, чим той займається. Письменник відповів просто:

– Спостерігаю людські характери.

Подорожній з острахом відсунувся і насунув капелюха на очі, вирішивши, що перед ним звичайний сищик.

Генріх Гейне (1797 – 1856)

Не заперечував би

Якось зайшла розмова про дурнів, і Генріх Гейне сказав:

– Я не заперечував би проти існування дурнів (хоча, на мій погляд, їх дуже багато), якби вони не вимагали, щоб я підтримував їхні смаки та спосіб життя.

Як вивчити мову

– Чи важко вивчити французьку мову? – запитала Гейне світська дама.

– Та ні, – відповів той. – Просто замість німецьких слів треба вимовляти французькі.

Розмова з банкіром

Якось у Парижі Гейне зустрів Ротшільда. Той поскаржився:

– Політика доводить мене до божевілля.

На це письменник зауважив

– Доки ви не почнете жбурляти гроші за вікно, я не повірю.

Одне і те ж

На запитання: «Чи ви читали Ауфенберга?» – Гейне відповів:

– Не читав, та мені здається, що він схожий на д'Арленкура, якого я теж не читав.

Оноре де Бальзак

(1799 – 1850)

Не врятувався б

Бальзак був непрактичною людиною. Його обманювали видавці, спритні проїдисвіти втягували в сумнівні операції. В результаті, як правило, замість прибутків Бальзак втрачав гроші, які вкладав у чергову операцію. І тільки почуття гумору рятувало його від горя і відчаю.

Так, коли якийсь дуелянт розповідав у присутності Бальзака, що під час поєдинку його врятувало те, що шпага супротивника наткнулась на дрібну монету в його нагрудній кишені, Бальзак сміючись зауважив:

– Якби я був на вашому місці, я б не врятувався!

Втрачений час

Бальзак, повернувшись з побачення, скаржився знайомому літераторові:

– І понесли мене чорти на те побачення! Втрачено принаймні дві глави з роману, який я зараз пишу!

Комплімент...

Бальзак був запрошений на вечірку з нагоди 50-річчя високопоставленої аристократки. Гості пошепки глузували, що ювілярка применшує свій вік, адже 50 їй минуло вже давненько.

Письменник, почувши ці розмови, підійшов до господині й, чемно вклонившись, тихенько промовив:

– Мадам, не вважайте це за тривіальний комплімент, але я мушу сказати, що від одного свого 50-річчя до другого ви стаєте все молодшою й кращою!..

Віталій Корж: книга життя «Еківоки»

Віталій Терентійович Корж – відомий український політичний і громадський діяч, наш земляк з Чернігівщини. Народився у селі Дроздівка Куликівського району у простій селянській родині. І хоч уже понад півстоліття мешкає в Києві, ніколи не пориває зв'язків з рідним селом, допомагає землякам, є активним членом Чернігівського земляцтва в Києві. Заслужений економіст України, кандидат економічних наук, Почесний громадянин Києва.

За плечима – наполеглива праця на залізничному транспорті, в економіці, науковому середовищі, бізнесі інтернет-технологій. Віталій Терентійович – депутат Верховної Ради України трьох скликань, бере активну участь у благодійній роботі. Він автор численних публікацій у періодиці, кількох книг публіцистики.

Віталій Корж написав у 2019 році книгу прози «Еківоки». Це цікаве поєднання художнього і документального письма, книга оповідань, новел, етюдів. Книга зайняла перше місце в номінації прози в обласному конкурсі «Книга року-2019». За цю книгу автор у 2020 році був відзначений головною творчою нагородою Чернігівщини – Премією імені Михайла Коцюбинського.

У нашій газеті в номерах 2, 4, 7, 13, 20 надруковано кілька оповідань з книги. Ось ще одне оповідання з неї.

Віталій КОРЖ

«Стоїть гора високая...»

У своїй депутатській роботі я часто бував у населених пунктах Чернігівщини. Там мене завжди чекали, радо зустрічали мої земляки. Де б не з'явився, там і свято. Приємно бачити усміхнені обличчя близьких, рідних мені людей. Завжди є про що поговорити: про наболіле, поділитися успіхами, вислухати щирі поради, сімейні події, що відбулися або невдовзі ще будуть. Цікаво поспілкуватися про все, з чого складається звичайне людське життя.

Особливо приємно було поїхати до Седнева. По-перше, недалеко від Чернігова, туди хороша дорога, селище міського типу розмістилось у мальовничому місці, природа особливо щедро обдарувала цю місцину своєю красою. А головне, там селились надзвичайно добрі люди, які дбали про збагачення цього краю красою і добрими справами.

Наприклад, родина Лизогубів. Уміла працювати на землі, і земля віддячувала щедрими врожаєми. Родові маєтності й досі прикрашають центр селища. Найбільше доклались до розвитку Седнева брати Лизогуби Андрій та Ілля: розбили парки, побудували багато будинків. Седнев став важливим козацьким місцем. Про яскраві часи козацтва у Седневі нагадує Кам'яниця Лизогубів, виконана в яскравому об'ємному стилі.

Садиба Лизогубів оточена великим парком у 22 гектари. На околиці парку є знаменитий дуб у 4 обхвату. Тут два рази побував Тарас Шевченко. Збереглася акварель з видами Седнева, виконана рукою великого Кобзаря. У 1904 році до

90-річчя від дня його народження у садибі Лизогубів було встановлено один з перших в Україні пам'ятників Кобзареві.

Місцеві люди обов'язково порадять відвідати Святу криницю, напитися з неї води і взяти з собою. Ця вода може стояти кілька тижнів і не псуватись, вона має цілющі властивості, мабуть, містить срібло.

Неперевершена краса седневських краєвидів надихала на творчість митців минулого і сьогодення. Тут на сусідньому з колишнім маєтком пагорбі розмістився Будинок творчості й відпочинку Спілки художників України. У ньому багато часу та дозвілля проводило чимало відомих художників країни. З цих міркувань в садибі встановлено пам'ятник Тетяні Яблонській.

Свято «Седнівська осінь» щорічно збирає зі всієї України відомих художників, письменників, діячів культури. Тут все дихає творчістю. Не творити, перебуваючи у Седневі, просто неможливо. Я особисто це випробував на собі.

В одну із поїздок по Чернігівському району я зі своєю командою опинився на території Парку Лизогубів. Тут-таки до нас долучилися голова селищної ради та директор місцевої школи. Оскільки ми бували в цих місцях багато разів, проходимо повз знамениті місця майже без зупинок. Ось вже і край Парку, наближаємось до романтичної білоколонної альтанки-ротонди на невеличкому уступі горішнього плато, звідки відкривається неймовірної краси мальовничий краєвид.

Враз щось зі мною сталося, і я в повний голос

заспівав: «Стоїть гора високая, попід горою гай, гай, гай. Зелений гай, густесенький, неначе справді рай!».

Дивно, але мій вчинок не викликав ні в кого здивування. Навпаки, всі присутні дружно почали співати разом зі мною. Певен, що ніхто, мабуть, і слів як слід не знав. Але співали всі. «Під гаєм в'ється річечка, як скло, вода блищить, долиною зеленою кудись вона біжить» — продовжуємо співати. Здалось, що з нами відбувається той випадок, коли що бачу, про те і співаю. Слова пісні ми читаємо не у Леоніда Глібова з паперу, а з реальної дійсності.

Ми всі перебуваємо в якійсь одній сфері впливу і з однаковим завзяттям продовжуємо: «Край берега у затишку прив'язані човни, а три верби схилилися, мов журяться вони»...

Відчуваю, що наш дружний спів додає всім нам ентузіазму, наповнює творчим натхненням. І ми ще більше вдихаємо у груди тепле, п'янке повітря і ще голосніше: «Як хороше, як весело на білим світі жити! Чого ж у мене серденько і мліє, і болить?». Із глибокою щирістю запитуєм у білого світу, де нам так хороше та весело живеться. І тут же відразу знаходиться відповідь: «Болить воно та журиться, що вернеться весна, а молодість... не вернеться, не вернеться вона!».

Про молодість, яка не вернеться, виконали кілька разів. Тільки після цього отямився. Пильно подивились одне на одного, неначе вперше побачили. Без коментарів і обговорення роз'їхались по домівках.

Микола БУДЛЯНСЬКИЙ

Коли цвітуть конвалії

З прозорої високості падає радісне гелготіння.

Дід знімає шапку, прислухається.

– Весна додому вертається.

Дід Юхим приніс мої черевики.

– Де попідклеював, де попідшивав. Ще в них вибігає весну, – поставив на призьбі мою обувку.

За роботу Юхим грошей не брав.

– Може, збігати папірос купити?

– Не беспокойся, Дашо. Да я і не курю лавошних, од них у горлі дере. Ти глянь, як синок зрадів. Хіба за радість платити треба...

– Воно ж то так, – стелу плечима мати.

Я й справді аж саяв. Он учора вийшов на вулицю, а Іван Голодний і Шурик Кошовий вже хизуються в черевиках. Побачили і давай вказувати пальцями на мої порепані, розлізлі за зиму кирзакі:

– Еле-ле, еле-ле...

Хай тепер елелекають. Зберемося на Дубиковому стерниці в гилки грати, побачимо, хто швидше бігає.

Та якими прудкими не були ми в дитинстві, а весна нас обганяла. Зовсім недавно на Прісчиних вербах ледь-ледь тремтів зелений димок молодого листа, високо під блакитною парасолькою неба виспівував жайворон, а вже чарівна мелодія квітня котиться гарячею хвилею до пристані, йменна якій травень.

Баба виносить на споришевий двір свою старість, підставляє вранішньому сонцю опущені довгими літама плечі, а над нею кружляють ластівки. Так низько, наче обняти хочуть. Ластівки повмуровували гнізда над дверима до хати, на вуличному стовпі під патроном електролампочки. Налітаються. Посядуть на дроті і, як баба, милуються молодим світлом.

А докруг усе дзвенить, цвіте, наливається пружкою силою. Люди, як гарно, коли весна!

У неділю Валерій Дубик знову збирає нас у ліс по конвалії. Катя Дубичка, Іван Голодний, Шурик Кошовий, біла конюшня до нас пристає Гриць Ломонос.

– Босяком не страшно? – невдоволено змірює поглядом Гриця Валерик. Йому явно не хочеться брати Ломоноса з собою. – Не боїшся, що мідянка вкусить?

– А хіба вже повиплазили? – зиркнувши на свої босі ноги, запитує з явно змалілим ентузіазмом Гриць. – То ж у Валках гадючка повно, а в нашій діброві не стрічається.

– Еге ж, знаєш ти, – продовжує наганяти страху на Гриця Валерик. – Он Куліш розказував, що повисив куфайку на сучку, як телят в гаєх пас. Вечором женуть телят у кошару. Куліш до куфайки, а з рукава зміюка вилазить. Товста, як ворина.

– Дожно, я остануся. Вдома нікому не сказав. Ще лятимуться.

– Ну, як знаєш, – вдоволено повертається до нас Валерик. – Гайда, хлопці.

Наша діброва починається трьома осичками, що вибігли

на галявину і застигли, ніби злякалися простору. Минаємо узлісок з густим переплетивом стежок і поспішаємо на лисячу гору, де кучерявиться дубина. Там, як каже Валерик, ціла тайга конвалій. Та й до траси близько.

Це нині уже й конвалія у наших лісах рідкість, де-не-де ще зустрічаються дзвоники. Невеличкі острівці медуниці, поближують на галявинах жовті вогники мати-й-мачухи. А в роки нашого дитинства квітень розстилав сині косинки медуниць, запалював жовті, як сонця, займища мати-й-мачухи. А конвалій, як казав Валерик, ціла тайга і в рідній діброві, і в сусідній Мринщині, і по той бік села, у Валках. Та ми ходили в діброву, бо поруч напружено гула траса. І знаходилась чимало охочих водіїв купити букетик конвалій.

Мармурово-білі дзвоники весни. Скільки їх довкіл! Рослинка у зелених долоньках тримають прутики з гірляндами білих коробочок цвіту. Зрізаємо тонкі прутики, вибираючи ті, на яких тільки розкриваються квіточки. Готовий букетик обгортаємо листочками і обв'язуємо міцними торішніми стеблечками трави.

Он уже в Каті Дубички аж два букетики, і Валерик не відстає. По доброму пучку квітів у Голодного і Кошового, а в мене швидко не виходить. Та й не моє це – квітами торгувати. Вдома ні баба, ні мати не заохочують, хоч гроші зрідка бувають у хаті. Але з хлопцями справно ходжу в ліс. За компанію.

Вмостив утому на дубовому пеньку, обкручую стеблечцем травинки акуратний букетик і відчуваю: хтось пильно спостерігає за мною. Зоглядаюся і бачу на старому, пошмоганому блискавцями дереві сорочу пару.

– Гей, чорнохвості, – махаю рукою.

Сороки, креснувши жорсткими крилами об сухе гілля, летять углиб лісу. А довкіл виспіває птаство. Яких тільки колінець не витинає! Хор жовтогрудих вільшанок намагаються перецвірювати довгохвості синиці. Прудкі повзики, язбляки, вівчарики – всі хочуть, щоб їх почули.

– Де ти там? – гукає Валерик. – Ходімо на трасу.

Пам'ятаю, довгенько я чекав на свого покупця. І коли позаду мене пригальмувала новісінька «Победа», навіть не зоглянувшись, продовжуючи махати букетиком зустрічним машинам.

– Гей, хлопче! – почув за спиною. – Почім квіти продаєш?

Повертаюся і йду до «Победи», що виблискує на сонці голузничкою неба.

– Так почім? – витрушує мідячка з гаманця чоловік.

– Карбованця дасте?

– Карбованця? – дивується той. – Ти чула? – повертається до дружини, що виглядає з віконця автомобіля. – Малий, а вже здирник.

У мене й сльози на очі навернулися. Який же я здирник. За такий букетик водії, бува, й півтора карбованця дають.

Нараз відчинилися дверцята і з машини вийшла ді-

вчинка, розправила свою коротеньку спідничку і сміливо підійшла до мене.

– А хіба можна рвати ці квіти? Наша вчителька каже, що конвалії в Червону книгу занесені.

– Не знаю. У нашій школі червоних книжок немає. Хіба прочотки в бібліотеці, – проплямав я собі під носа. А в пам'яті зринув наш строгий директор Іван Олександрович, який завжди ходив коридорами школи з великим червоним зошитом під рукою. Звідки мені, другокласнику, було знати, що в ньому написано.

Враз мені розтоїлося продавати квіти.

– Це я додому нарвав, – сказав чоловіку об'явним голосом. – А хочете, беріть за так, – простягнув букетик дівчині.

Вона підняла на мене великі голубі, як батьків автомобіль, ні, як високе травневе небо, очі і наші погляди переплелися в туге перевесло. Відчув, як серце зайшлося, наче курчатко, схоплене в руки.

Такої гарної дівчини я зроду-віку не бачив. Торішнім літом приїжджала до Мелашиних дівчинка. Теж зі стрічкою в косі і балакає не так, як усі ми. А в цієї голос співучий і мова, як у нашої вчительки Галини Феорівни.

– Візьми гроші, хлопче, – простягнув мені карбованця чоловік.

Дівчина вже притискала букетик до грудей, а в її небесних очах росю блищала радість.

– Тату, поїхали швидше, бо квіти зів'януть.

– Так береш гроші? – все ще тримав у руці карбованця чоловік.

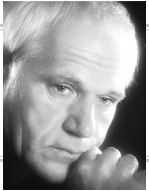
– Ми не з бідних, – гордо тіпнув чубом і знову заглянув у травневе небо сяючих очей.

– Ну й дурний ти, – махнув рукою Валерик, коли дізнався, що я віддав конвалії за так. – Міг би на канфети вторгувати.

Ми поверталися в село. Навкіл врунилася озимина, на обніжку дороги-полівки очманіли від весняного тепла перелітали з квітки на квітку бджоли. Все довкіл дзвеніло, наливалося молодістю силою. А з високості на цю красу небо невтомно натрушувало синьку.

...Десь далеко-далеко за берегами моєї пам'яті та дівчина у короткій спідничці з великими сяючими очима, в яких заблищала росю радість, коли я віддав їй букетик конвалій. Десь далеко-далеко за біло-рожевими пелюстковими заметілями моє дитинство. Та немає смутку. Світло на душі, бо знову падає з неба радісне гелготіння: весна додому повертається. А незабаром пружкі вітри розвіють довкіл пахощі цвіту, а в нашій діброві так первісно чисто, як колісь запахне конваліями. І стане так легко, наче за плечима немає нелегкої ноші років. І захочеться, як у дитинстві, крикнути на весь світ: «Люди, як гарно, коли весна!»

Петро АНТОНЕНКО

Майже новели

Руки

Він досі не може збагнути, це було в реальності, чи примарилося? Як у прочитаній ним колись повісті класика, герой якої запитує у привида, чи він, привид, існує в реальності, чи лише в його уяві? Привид відповідає: «Я існую у твоїй уяві. Але твоя уява існує в реальності, тому я теж реальний».

...Вони вже з годину йшли цим красивим лугом, помереженим деревами, кущами, з блискітками озерець і річечок. Їм треба було вийти на таке-то село, де, як їм сказали, була залізнична станція. А Йому треба десь вхопитися за колію, щоб дістатися до великого столичного міста, звідки у Нього був поїзд за кордон, на творчу конференцію. Квиток уже був у кишені. Поїзд рушав за півтори години. І як за цей час добратися у столицю з цього красивого луку – Він не знав.

Звідки поруч взялася Вона – у Нього теж не було поняття. Так, наче впала з неба. Тоненька, тендітна, красива. Вони другу годину блукали цими ледь помітними луговими стежками, ніяк не знаходячи більш-менш второваної дороги в село.

Раптом по річечці вигулькнула дивна флотилія: два малюсенькі човни. Такі маленькі, що гребці мусли пливти стоячи: в першому – Дід, у другому – Баба.

Перший човен раптом нахилився, зачерпнув води, а тоді й зовсім перекинувся. Добре, що це була мілина, попід самим берегом, води якісь по коліна. Дід бадьоро виборсався на берег. Баба «пришвартувалася» поруч.

А Він з усмішкою дивився на ці мініатюрні човники. І пригадував човни їхнього поліського села, де народився і виріс, поки здуру не подався по столицях і літературах. Величезні човни, які звалися «байдаки», ставили парами під пором, яким перевозили через велику ріку самих себе, живність, вози сіна і таке інше. Далі йшли вже човни індивідуальні, для плавання. Великі називалися «гилляри», середні – просто човни, але були й такі мініатюрні. Сусід Його, схожий на цього Діда, вправно шмигав на такому човнику озерами, будучи затятим рибалкою.

Баба, трохи грізно, трохи іронічно, докоряла Дідові:

– От, казала тобі, зроби замість цих нещасних дощанок одного нормального човна. А тепер

«обрибалився» так, що мокрий по саму задницю.

– А як, Діду, дійти до такого-то села? – запитав Він.

– А дуже просто, – загомоніла балакуча Баба, ніскільки не звертаючи уваги на те, кому було адресоване запитання. – Ондечки бачите той лісочок? Прямуйте на нього, потім повз нього вліво, там побачите дорогу в село. А ми навпрошки. Прийдете в село – заходьте до нас, до Баби Галі і Миколи Галиного, як зовуть мого старого. Пригостимо юшкою, щось же таки вловили.

– Так нам ніколи юшкувати, – мовив Він. – Поспішаємо на залізницю.

– Куди його спішити, з такою гарною жіночкою, – лукаво мовила Баба. – Стомитесь, так он там і стійки є на лузі.

Дід у Баби і при Бабі, схоже, був німим. Не вдалося вставити досі й слова, лише наприкінці додав, запросив: «Заходьте».

Минуло ще пів години. Загадкова дорога за лісочком все не з'являлася. Вони дійсно вже притомилися, хоча стійко в цьому не зізнавалися і не присідали ні поруч зі стежкою, ні тим паче під стійком. На стежину випурхнула якась невелика пташка.

– Дивіться, яка красива! Ви знаєте, що це за пташка?

Йому стало соромно: Він не знав. Як і всі пересічні люди, кількість пташок, яких знав, міг полічити на пальцях одної, максимум двох рук. Горобець, ворона, ластівка, синичка, сойка – та ще й останніх трьох все меншає. Ну, з крупніших – лелека, а якщо потрапиш десь на луг – чапля. Але це явно не була ні лелека, ні чапля. Він пригадав, як колись ішов з маленькою донькою парком. На стежку вискочила якась пташка. І донька запитала тата, як її звуть? Він мусив зніяковіло відповісти: «Пташка».

– Ой, не запитуйте у мене, – мовив до Неї. – Я не розбираюся у птахів.

Вона була сама чимось схожа на пташку, крихка, чорнява. Він обняв її, і вони злилися у довгому поцілунку.

– Зате Ти добре розбираєшся в жінках, – мовила Вона, ледве їхні губи розімкнулися.

– Чекай тут. Присядь, відпочинь, я зараз пройдуся за лісок. Може, побачу цю дорогу.

...Він бродив добрих пів години. Жадана дорога все не з'являлася.

І раптом – з'явилася. Зненацька. І те, що він побачив, теж було – зненацька.

По не дуже наїждженій, але все ж дорозі попереду йшли двоє: Вона і якийсь мужчина. Він справа, Вона зліва. І найперше, що Він помітив, – вони йшли, міцно взявшись за руки, її права рука була в його лівій руці.

Йшли, не озирюючись. І навіть не помітили, як Він миттю їх наздогнав.

– Познайомся, це мій Чоловік, – спокійно сказала Вона.

– Добрий день, – приязно сказав Йому Чоловік, симпатичний, значно старший Його і її мужчина, з легенькою, кучерявою борідкою. – Знаєте, я дещо дивний її чоловік. Як і Вона – моя дружина. Ми обоє, і одночасно, у двох шлюбах.

І він почав розповідати Йому свою, точніше їхню, дивну історію. Вони одружилися кілька років тому. Але невдовзі в країні почалися великі потрясіння, «непевні часи», як казали в давнину. Чоловік опинився аж за кордоном, у вирі всіяких перипетій. Отримав вість, що Вона померла. А Вона тут отримала вість, що її Чоловік помер. Відтак обоє одружилися вдруге. Але зараз він, Чоловік, повернувся сюди, знайшов дружину, на ось цьому красивому лузі, і повертається до Неї. Як бути з їхніми нинішніми шлюбами – ніхто толком не знає. Але принаймні Чоловік має намір визнати саме своєю її доньку, котра народилася років через три після його від'їзду.

Невдовзі вони прийшли в село. Вечоріло. До столиці було ще далеченько. Його поїзд за кордон давно пішов. Обійдуться літератори на міжнародній конференції і без Нього.

Вони швидко знайшли обійстя Баби Галі і Миколи Галиного. Була чудова вечеря зі свіжої риби.

Час було вкладатися спати. Баба Галя відвела їм другу, більшу кімнату з двох, у своїй хаті. Її й Чоловіка поклала в одному кутку, Його в іншому. Всіх – прямо на підлозі.

Серед ночі Він прокинувся від якогось шарудіння в протилежному кутку...

Сірим ранком Він піднявся першим. Вийшов у сні. Витяг пістолет і застрелився.

... Він не застрелився, бо це теж треба вміти.

...Прошло чимало років. Він уже ніяк не міг пригадати навіть її обличчя. Тим паче її дивного Чоловіка. Але що чітко і зримо трималося в пам'яті – це красива лугова дорога і двоє попереду, з міцно стиснутими одна в одній руках.

24. 03. 2024

Петро АНТОНЕНКО

Лист

В цей безшелесний падолист,
у мерехтливому тумані
десь заблукав від тебе лист,
відправлений у ранній рані.

І я на пошту не грішу,
таких листів вона не носить.
У сірім маєві дощу
десь розчинилась неба просинь.

І як туди прокинуть міст,
де ще горить любові ватра?
А я усе чекаю лист,
відправлений тобою завтра.

Ворожіння

У моїх ворожіннях
знов з'являєшся ти.
Не туманним видінням,
а така во плоті.

З неба наш поцілунок
теплим подихом губ.
Цей дарований трунок,
цей не вінчаний шлюб.

Попрощаємось знову.
Догравас шансон.
Тільки хочеться чомусь
повернути той сон.

* * *

Наворожи мені любов,
таку, що можна очманіти.
Щоб я забув усе і знов
шукав тебе у дивнім світі.

Щоб наші душі і тіла
сплелися в чистому бажанні,
і замість слів, у нас була
таємна магія мовчання.

І щоб хмеліла голова
у цьому шалі невмирущій.
І нащо нам тоді слова,
коли тіла говорять, душі.

* * *

У нас було все. І більше.
І ми потонули в ньому.
У тій неймовірній тиші,
такій, як удари грому.

У тому хмелю жагучім,
у тому п'янкім дурмані.
що так таємниче мучить,
що так до нестями ранить.

І два ошалілі серця
отак в унісон забились.
Палало любові скерцо.
...Як гарно це нам наснилось.

* * *

На перехрестях тих доріг,
де ми так довго проблукали,
де сто разів розтанув сніг,
ми стільки ж літ себе шукали.

Не одне одного. Себе.
А це було отак непросто.
Хоч, наче, й небо голубе,
і не потрапили на острів.

Де так пустельно, і на нім
не докричався ні до кого.
Але і в натовпі густім
як нам знайти одне одного?

І так ніколи й не знайти,
не допоможе тут і небо,
якщо в тумані ті мости,
як не знайдеш самого себе.

* * *

Крапку нашої любові
небо скине нам колись?

Скажем їй останнє слово:
«Прощавай і віддались»?

Ну, не вийшло в нас нічого,
заблукали в нетрях снів?
І ніхто із нас нікого
утримати не зумів?

На Любові полустанку
не заскочити в вагон?
Прокидаюсь, поруч, зранку:
все це був безглуздий сон.

Все це – вигадки химерні.
Я з тобою – день і ніч.
Просто розгулялись нерви.
Поїзд мчить тобі навстріч.

Ненаписаний романс

Ходжу на червоне я світло,
порушую догми і норми.
Ще почуття не доквітлі,
і штиль переходить у шторми.

Ще ні тебе не забути,
ні те, що ніколи не сталося,
ні тої п'яної отрути,
що так нам чомусь не дісталась.

Було? Не було? Все в тумані.
Не знаєш – а що ж забувати?
Чи те, що скінчиться обманом,
чи те, що не випало мати?

* * *

Розбещена, а чи розпещена,
на грішно-праведному ложі,
жагою ТОЮ перехрещена,
забути все її не можеш.

Хоч, може, варто б забувати?
І, може, все оте наснилось?
І щастя знов пройшло повз хату,
і ти укотре помилилась?

Чи, може, ще б так помилитись?
Бо стільки ще недолюбила...
Гріху кохання помолитись,
рукам, що пестили й грішили.

* * *

Зацілована подушка.
Недописаний роман.
Взяв її, немов «на мушку»
цей неначебно обман?

І куди тепер сховатись,
як від цього утекти?
Не навчилась забувати,
не спалила всі мости.

На самотній цій постелі
ще Любов, іще не тлін
щемно дивиться у стелю,
де Його відбилась тін.

Хай подушку росять сльози,
та горить в надії світ.
Крізь завії і морози
знову скаже Він «Привіт!»

* * *

Люблю себе. Це так чудово –
себе любити у світах,
у днях, таких щоранку нових,
у небі, де кружляє птах,

у шелестінні трав розкішних,
у плінні талой води,
у поглядах, таких безгрішних,
у кроках тихої ходи,

у щемній музиці мовчання,
в небес магічній ворожбі,
у нагородженім чеканні.
Люблю себе. Люблю. В тобі.

Листопад 2023 – квітень 2024

Кімнатні капці сімейної ідилії

Вона була напрочуд спокійна і незворушна. Аж дивно для молодшої, красивої, енергійної жінки, разом з тим засмиканої сімейними і службовими клопотами.

Мабуть, ця врівноваженість була від батьків. Зроду не бачила, щоб вони сварилися. Ні, звісно, тато інколи сперечався з її мамою, своєю дружиною. Ну, як мужчини без цього. Але якось виходило, що завжди виходило по-жінчиному. І тато, спокійно посміхаючись, погоджувався з дружиною, її мамою.

От і Вона вся в них. Навіть 8 років сімейного життя з Оцим лише загартували її. Чоловік аж ніяк не міг її «завести, дістати».

Якось, звично напідпитку, почав біккатися, що нащо, мовляв, одружився з нею, нащо взагалі одружився, який він дурень. Вона іронічно

но підтакнула: «Звісно, дурень. Як каже приказка, якщо ти дурень – то це надовго».

А то, було, приплентався у ще більшому «підпитті» і, ні сіло, ні впало, обізвав її «алконавкою». Видно, переплутав з самим собою. Бо Вона могла випити хіба що келих гарного сухого вина і то в добрій компанії. Хоч інколи так би хотілося напитися.

І ось Вона таки зірвалася. Чоловік довго і понору дивився на Неї, а тоді почав приплітати їй коханців. Які знай глипають на неї масним оком і так і норовлять зятягти в ліжку. І це отаке про Неї, яка за роки отакого сімейного життя з Оцим нажила стійку алергію на мужчин.

Цього Вона вже не витримала. В ній заговорило і обурення від

несправедливості, і ще дещо. Заговорила образа жінки, саме як жінки, що все ще чомусь теліпається в шлюбі з цим недомужчиною.

Вона навідліг гахнула його по лобі кімнатним капцем. І чисто випадково в цьому капцеві застрягла її нога, красива нога колишньої спортсменки.

...Прошло кілька років. Вони давно розлучилися. Він все шукає, в яку б ще халепу шлюбу вскочити. Вона поки що нічого не шукає, хоч і вільна, ростить сина, уже майже підлітка.

Якось випадково у кладовці свого дому знайшла оті самі кімнатні капці. І здивувалася, як це і нащо вона їх зберегла?

03. 04. 2024.

Ніна ТКАЧЕНКО

Дощ

Дощ зненацька застав
серед вулиці,
вихваляється: ні, не втечеш!
До грудей знахабніло тулиться
і байдужо бере за плече...

Залицяється вперто й молодю!
Ну не та я, благаю, не та!
А він сковує, сковує холодом
від чекання затерплі вуста...

Трудно мені, любове,
трудно без тебе. Де ти?
Терпну, як віття вербове,
тіпане об штахети.

Тирса із того віття
трави густі встелила.
Тост – за нове століття!
Тільки я в іншим... любила.

Чом баришся, радосте? Чи хвора,
чи пішла блудливо в інший бік?
Я тебе не дочекалась вчора,
як не дочекалася й торік.

А були ж колись – немовби рідні,
бачилися мало не щодня.
А тепер – що в лютому, що в квітні
смуток навіть тінь переганя.

Непорушне розірвалось коло,
випала на обрії роса...
Марно озирваюся навколо –
мед спива не бджілка, а ... оса.

То здалося мені, то здалося –
ніжиш поглядом сиве волосся...
Впізнаєш так надовго забуту
і себе віддаєш на спокую.

То здалося лише, то здалося –
нерозлучні з тобою ми й досі...
І роки наші світлі й квітчасті,
бо в кожнісінькім дні – при щасті.

То здалося колись, то здалося –
найважливіше в долі збулося...
А тепер нареклося самозрадою –
забуваю тебе і ...згаду

Тетяна ШЕВЧЕНКО

Світанкове сонце... Світанкове
все навкруг – дерева,
хмари, світ.
І сьогодні, як щодня, і знову
дух захоплює цей барвоцвіт!

Омивас душу це причастя
вітром свіжим, подихом весни.
Сонце пише пензликами щастя
на суровім полотні війни.

Буде день серед тривоги і горя –
і наперекір всім ворогам
завтра знову у небес роздолля
сонце зійде, щоб світити нам!

Бувають дні бездонно-чорними –
на грані фолу, на межі,
коли свідомість запроторено
за потойбічні рубежі.

У самотинній безпросвітності –
ні вогника, ні каганця...
Та раптом у пітьмі затеплиться
свіча тюльпана-пломінця.

Торкне непроханою ніжністю,
теплом ог рне неземним –
і в світі кривди й безнадійності
не так вже страшно поруч з ним.

Усе залите сонячним дощем!
Під ним стихає
повсякденний щем,
фіалки розквітають під кущем
умить зазеленілої порічки.

Вітаємось з сусідом-журавлем,
розмову тиху з травами ведем,
насліддя із коробок дістаєм
і забуваєм про зимові звички.

Лопата нині – вірний наш тотем.
Її одухотворено берем
і нею відкриваєм, мов ключем,
майбутніх врожаїв своїх
скарбнички.

Ми від землі наснаги дістаєм.
Це – місце сили,
спільний наш едем.
Тут сонце розквітає
з кожним днем
і жовтеньким нарцисам
гладить щічки.

Євген ПОСТУЛЬГА

Той світ минув. Минув те життя
І в ньому ми залишились тодішні.
І це далеко вже не відкриття,
Водночас і солодке, і невтішне.

Ми перейшли, мабуть,
якусь межу,
Яку зворотно не переступити.
Її часи прийдешні стережуть,
Неначе вельми древні
манускрипти.

Ми тут – не там, там спомини
і сни.
Ми час від часу їх перегледаєм.
Ми на порозі нової весни
І хай зоря нам світить
життєдайна.

Іду, а дощ іде напроти мене.
І я, і він – суцільна вже вода.
Він краплі знав свої всі поіменно,
А я слова недобрі всі згадав.

Він лив мені за шию, як у спеку,
А я йому холодним градом слів.
Були ми від любязностей далекі
І по собі лишали мокрий слід.

І раптом сонце-сонечко!
Це ж треба?
Одразу радість кинулась в політ.
І дощ зацвів веселкою у небі,
А я розцвівся сміхом на землі.

Зневірені і люди, і стихії.
Нестримані в своїх передчуттях,
Немов дерев
скуйовджені верхів'я,
Коли вітри раптово налетять.

І слово невпадало тоді, і думка.
Через колоду ніби, через пень.
В які б не пакувалися пакунки,
Все'дно, все недолуге і сліпе.

З розхристаними душами
й серцями,
Ступивши на скривавлену траву,
Ми зводимо лише кінці з кінцями
Тримаючися ледве на плаву.

Сміються котики вербові –
Цілують бджоли і джмелі
У губи сонячно-медові,
Аж день погожий захмелів.

Застиг в густому ароматі
І навіть вітер не дихне.
Боїться подихом зламати
Те, що невдовзі проміне.

І небо з чистої блакиті
Без хмар кошлатих і густих
Проміння сонячне крізь сито,
Немов витрушує на них.

Ніна ГОРБАНЬ

О, зупинися, кинь свої турботи,
Облиш буденне, сіре й нависне.
Прислухайся:
ти чуєш дзвону ноти?
Бо саме так кульбаба в нас цвіте!

Такі дрібні, оті кульбабенята,
Сховались в зелень
першої трави.
Як безсоромні сонця оченята,
За нами стежать, де б ми не були.

Такі вони довірливі та вперті –
Цвітуть під сонцем й дощ коли іде.
О, зупинись в життєвій
круговерті,
Поглянь, весна кульбабами цвіте!

Ти мене обіймаєш дощем,
Пелюстками розкішної мальви.
І солодкий благесенький щем,
Бо цей дощ, що між нами, –
не зайвий.

Він так спрагло торкається вуст,
І твої вицілює губи,
Ніби доторк медовий закус
І веде до останньої згуби

Згадай мене! Коли уранці
до тебе синім лісом йшла,
Тобі – надуманому щастю –
Себе, як первоцвіт несла.

Ти цілував у руки, в коси,
Як пташку дику приручав,
Влягались зорі у покоси –
На них наш синій ангел спав.

Аж теє сонце, також синє,
Украло мить цю назавжди...
Згадай мене, як диво дивне,
Або у тихий сон прийди.

Приспав ангелик наше щастя –
Воно з туманом попливло...
Згадай мене, як свято справжнє!
Воно ж було? Було! Було.

Світлана КОРОБОВА

А сніг летить...

Зимовий вечір. Мокрий сніг.
На привокзальній площі людно.
Здається, тут одна з доріг
По рейках тягнеться в майбутнє.

Вона минула відрива
І потихеньку відповзає...
А я дивлюсь, напівжива,
Удаль й поволи замерзаю.

Як швидко відстань вироста,
Час відштовхнувши від перону...
А сніг летить. А сніг сіда.
А сніг обліплює вагони...

Не відпускай...

Не відпускай мене, не відпускай.
Прошу, не говори усвід: так треба,
Бо я уже тримаюся за край
Й от-от впаду, зневірена, із неба

Кохання нашого. Утримає, чи ні? –
Укотре на сніжинці я гадаю
І мрію: нехай випаде мені
Те щастя, що ніяк не випадає

Як можу, так тримаюся за край
Любові, та знесилюються руки...
Не відпускай мене, не відпускай...
Сніжинка від кохання –
до розлуки.

Всього одна...

Ворожить час

І вітер - в спину! І зорі - в руки!
Ти ще в дорозі, а я лечу
Побачить сльози в очах розлуки
І як по рейках вони течуть.

До мене вийдеш з дверей вагону.
Слова, як завше, я розгублю,
Підніме вітер їх всі з перону
І в небо кине мільйон «люблю».

Ну хто почує, ну хто побачить,
Коли це дійство лише для нас?
Для нас з тобою розлука плаче
Для нас з тобою ворожить час.

Вальс весняного квіту

Вітер жене абрикосовий цвіт –
Час облітає...
Білий зав'ї дивлюся у слід –
Неба сягаю.

Далеч захмарна. Як же туди
Легко підняти
Мрії рожеві! Їх цілі сади!
Квітнуть багато!

Та опадати в реальність мою
Не поспішають...
Мрію про «завтра»,
«сьогодні» люблю...
Час облітає...

Перші два вірші добірки – з
другої спільної книжки Світлани
Коробової і редактора нашої га-
зети Петра Антоненка «Магія зи-
мової весни», що вийшла у січні
2024 року в Чернігівському ви-
давництві «Десна». Два наступні – з нових поезій. На всі чотири вірші, як і ще деякі вірші поетеси, Петро Антоненко написав українські романи. В його виконанні вони є у відеокліпах, зроблених Світланою Коробовою і розміщених на сторінках обох співавторів у Фейсбуці.

Світлана КОРОБОВА

Не своя
Новела

Вона – мрійниця, натура зі своєрідним, навіть епатажним, смаком. Він – проти-лежність. Приземлений, ніколи не розумів її захоплення якоюсь, наприклад, незвичайною хмаркою чи то химерним корчем, що нагадував казкового героя. «Ой, Федю, дивись, яка краса!» – смикала вона його за руку, вказуючи на чудовий краєвид. «І що там такого? Дерева, кущі, хати...» – відповідав, аж навіть з якоюсь дратівливістю.

Їй завжди хотілося зробити чи купити щось красиве і просто, дивлячись на річ, сидіти і милуватися нею.

Одного разу вона вийшла у двір і, охопивши поглядом всю його сірість, вирішила: перефарбую, що тільки можна, а до-ріжку засаджу травою.

Все і почалося зі стежки, яка вела від хвіртки до хати. Іра накопала трави з корінням і, риючи для кожного кущика ямки, почала засаджувати стежку, яка відразу зазеленіла і порадувала своєю свіжістю.

«Добре, що Федя на роботі, а то б не дозволив нічого подібного зробити. Точно кричав би зараз на увесь куток. А так при-йде, подивиться, і, можливо, йому сподо-бається, то він і промовчить», – подума-ла жінка, дивлячись з насолодою на ре-зультат своєї роботи.

Вона навіть пройшлась по траві босо-ніж і відчула, як цей шовк ніжно лоскоче її ноги. Задоволена, пішла по двору і поча-ла фантазувати далі: оце зміню, оце пе-рефарбую... Фарба у сараї була і черво-на, і біла, і зелена. «Те, що треба!» – по-думала Іра і схопила у руку пензлик.

День був чудовий, теплий, сонячний, немов замовлений у Бога для творчос-ті. Жінка розфарбувала лавочку у колір веселки. Помилувалась, тримаючи пен-злик, з якого стекла і капнула на якийсь камінчик краплина фарби. Іра глянула вниз – камінець набув іншого вигляду. «А що як...», – промайнула у її голові нова ідея. Іра розмалювала кожен камінчик у дворі.

До вечора сірий двір перетворився у «фарбованого лиса». Він так хитро по-сміхався, він так заманював сусідів, що ті з цікавістю заглядали у щілинки паркану.

Іра ледь встигла дофарбувати останній камінчик, як у двір зайшов чоловік. День непомітно промайнув, і той повернувся з роботи. Відчинив хвіртку і, зробивши крок у двір, потону в зелені стежки. Постояв, кілька секунд його очі затрималися на цій ковдрі, що розстелилася у незвичному для неї місці, а потім пішов далі. Він про-ходив повз різнокольорові камінці, повз веселкову лавку, і його очі ставали все ширшими і ширшими. Але коли він побачив свою дружину, розмальовану не гір-ше, ніж двір, то його очиська не витрима-ли такого навантаження і ... вискочили з орбіт. «Ти що наробилаааааа?» – закри-чав він таким страшним голосом, що су-сідський кіт перелетів в одну мить через паркан. «Ти що наробила?» – аж засичав він, підходячи все ближче і ближче до Іри. «Я... Я... Я наробила... красу», – трем-тячим голосом ледве промовила вона. «Красу? Це краса? Та це... Це чортзна-що!» – страшним голосом ревів Федір.

Він штурляв ногою це різнобарв'я, він бігав по двору і кричав, як навіжений.

І тут Іра зрозуміла: це ЙОГО двір, це ЙОГО лавка, це ЙОГО камінці. А вона, Іра, ЙОГО власність. Сльоза скотилася по її щоці і впала на розмальований ка-мінчик. Він був такий красивий, веселий, але НЕ ЇЇ...

Дебют поетки у прозі

Людмила ЗІНЕВИЧ

Манго від Санти

В аеропорту вирував різдвяний ярмарок: ялинки, мерехтливі вогники гірлянд, аромат глінтвайну й смажених каштанчиків, усіяні витівники в карнавальних костюмах і традиційний аж надто гучний «Джингл белз».

А ти пішов за лінію контролю, куди проводжати вхід заборонено, якось миттєво розчинився в натовпі, зник з очей, як Мефістофель, Мефістофель, що вкрав мою душу. А я лишилася в тому різдвяному гармидері сама, самотня як у пустелі.

Найбільше хотілося знайти

якусь опору. Після запаморочливого поцілунку, хоч і напівпритомна, йшла швидко, не оглядаючись, притиснувши до себе твоє порожнє пальто, ніби так можна було зберегти твоє тепло, твій запах, щоб відчувати їх якнайдовше.

У жменьці наших спільних днів вмістився всесвіт: від Чумацького Шляху над Україною до зірочок Волосожару на мапі твого тіла, від брунатної цяточки на передпліччі як пам'яті роду до історії народу, від найвеличнішого собору Європи до найменших

зморшок найпотаємніших комірок, від тисяч слів про все – до непромовленого невимовного, від горнятка гарячого глінтвайну – до холодного блиску Евересту, від запаморочливого поцілунку до свідомого прийняття незворотності реалій, від браку кисню в сірих буднях до бажання затамувати подих і не дихати в твоїх обіймах, від страхаючого гулу літаків до тихого засипання під заспокійливу рівномірну кардіограму твого серця, від солодкого смаку манго на губах до гіркоти розлуки, від надміру темноти й холоду до світла твоїх очей і тепла твоїх долонь.

Попереду побачила кілька лавок, не обираючи, сіла на крайню. Поруч весело гралася дитина, мені хотілося ридати рідма, проте трималася з усіх сил і все міцніше притискала пальто. За

час війни я навчилася тут плакати мовчки, щоб не привертати уваги, нікого не бентежити, не викликати співчуття чи роздратування. Занурила обличчя в м'яку, ще теплу тканину, й розродилася зливою сліз відчаю, безсилля, бо від мене нічого не залежить: мушу приймати усе, як хтось зверху надизайнерив у моєму житті.

Я уявляла, як твій літак розчиняється в хмарах, а разом із ним розчинялося моє відчуття затишки відігрітої у твоїх долонях лише за сім днів, проведених разом, давно затерпшої душі.

Напевне, я не відразу відчула дотик і шепіт дитини: «Pouiquoi pleures-tu?». На мене дивилися великі очі кучерявої смаглявої, ніби лялькової, дівчинки. Я розгубилася, як їй розповісти, чому я плачу. Із того, що я могла ви-

словити французькою, я сказала, що мій Санта полетів у теплі краї, залишивши мені непотрібний йому зимовий одяг, а про себе подумала, і спогади – теплі, ніжні, щемні, без жодних обіцянок, надій і сподівань.

Згадала, що в сумці у мене манго, яким мали б пахнути твої губи, я купила його для тебе, але забула віддати. Простягла мамі й сказала, що то Санта передав їй за її доброту. Вона навзаєм подарувала чарівну усмішку зі словами «Merci beaucoup!» й, щаслива, побігла хвалитися мамі й сестричці.

Мені перехотілося бачити, як твій літак здіймається в небо, зусиллям волі підвелася з лавки і поволі пішла до виходу у підземелля з примарною надією почути навздогін: «Зачекай!»

– Марго, зачекай!

Любов ПОНОМАРЕНКО

Обпечені

Щоранку я зустрічаю їх на розі Кришталевої вулиці. Чоловік веде велосипед, а жінка несе торбину з порожніми пляшками. Вони жваво розмовляють, так, наче не бачилися кілька днів. Все здається буденним і звичайним, якби не їхні обличчя, що нагадують погаслий вулкан, чорнобильське поле і пустелю водночас. Це обличчя без міміки, без губів і носів, які ніколи не знають рум'янцю і страхітливо поєднують у собі біле, жовте й коричневе.

Коли вони розмовляють, здається, що то розмовляє смерть до смерті, раз по раз оциряючи провалля.

Біля дитсадку вони зсаджують малюків і чекають, доки ті прибіжать до виховательки, а потім простують далі і на першому ж перехресті розходяться. Я навіть бачу, як чоловік зіскакує з вело-

сипеда, як він озирається і киває їй, при цьому обмацуючи кишеню, де має лежати ключ од помешкання.

Мені сумно йти до своєї приймальні, сумно сідати за друкарську машинку, бо я ще довго відчуваю присутність цих людей, вони мовби обсіли мене з обох боків і захоплено розповідають про своє життя. Повір, ми не можемо дочекатись вечора, доки зустрінемося, і часто телефонуємо одне одному. Як ти? А як ти? Ми щасливі справжнім щастям виродків – нікуди не ходити, нікого не приймати і ні до кого не ревнувати. Нас першими пропускають у черзі і нас ніколи, уявляєш, ніколи не звільняють з роботи без власного бажання, бо хто захоче сваритися з нами?

Обпечені мешкають на сусідній вулиці, і, як у кожному маленькому містечку, вони знають

усе про всіх, і про них знають теж. Історію їхню розповідають по-різному, але базарні тітусі божаться, що обпечені вони волею випадку, кожен окремо, що зісватали їх родичі, на весілля замовили такі маски, зробили такий макіяж, що вони закохалися одне в одного і відтоді не розлучаються. Живуть, як люди, лише дзеркал у їхній квартирі не було.

Якби вони були тільки вдвох, то люта нудьга і самотність давно роз'їла б їхні душі, як іржа. І, може, розбіглися б, заливши одне одного поміями несусвітніх образ. Але Бог до них милостивий і послав їм двох ангелочків, через два роки, одного за одним. І коли їм допікають порвані черевики, чи нікчемна платня, чи буфетниця, котра гидливо ганчіркою після них бере зі столу склянки, вони мовчать і думають про дітей. Спасибі, Боже, що ти дав їм вроду, спасибі, Божечку, що вони живуть людьми серед людей, що від них не відвертаються, коли розмовляють, і що з рук у них беруть цукерки.

Ранки похмурі, а дні надто довгі. Зате вечори! Господи, які в них бувають вечори. Тату, тату,

тату! Мамо, мамо, мамо! Татусю, мамуню. Пухка, легка, як вітерець, рука лягає на щоку, схожу на пустелю і на чорнобильське поле водночас. Розчулені губенята цілують чоло, мов погаслий кратер вулкана.

Потім дітлахи вгомоняються, обпечені залишаються наодинці. Він потиху виймає шпильки з її важкого, мов пісок, волосся. Чи хто хоч знає в місті, яке волосся в його дружини? Вона пестить його широкі міцні груди.

– Тату...

– Мамо...

Обпечені ніколи не стомлюються бути щасливими, бо в сусідній кімнаті сплять двоє маленьких щастя.

І от кожного ранку я зустрічаю їх на розі Кришталевої вулиці. Вони всміхаються одне до одного. Вільною від велосипеда рукою він часом бере її за руку або обнімає за плече. І вона злякано озирається на перехожих, боячися осуду чи насмішки. Та люд мовчки волоче свої торби і свої клопоти, часом з нього випіпає лють, наче суп із брудної каструлі, і все. А вона озирається, і їй хочеться, щоб

хтось побачив, як він обняв її і поправив хустку.

Час летить нестримно. Обпечені вже проводжають дітей до школи. Я бачу, як чоловік щоранку знімає з велосипеда два портфелі, як дітлахи махають їм руками вже по той бік вулиці.

А одного разу, перед вечором, саме о тій порі, коли мати крадькома вискакувала з роботи, аби купити молока та хліба, а батько накачував велосипед, їхній син з однопітками грався у дворі. Хтось із дітей запалив у шкарабанці гас, а інший підбив носом ту шкарабанку, і палаюча рідина вилілася на голову синові обпечених. Коли вони з'явилися у дворі, глибокий слід «швидкої» наскрізь пробив їм груди.

Я знову зустрічаю їх на розі Кришталевої вулиці. Тепер на велосипеді сидить тільки дівчинка. Обплетена зусібіч руками, перелякана, тиха, мов квітуче деревце на руїнах. Хлопчик витягся, подорослішав, плететься збоку і не піднімає голови. Ще не звик. Він тримається за сидло, а вільною долонею затуляє сестричку від кривої пожежі сонця.

Богдан ТОМЕНЧУК

* * *

Ці, подібні на ангельські крила,
Чорні протяги зайшлих століть...
Те, що вчора терпінно боліло,
Нині просто нестерпно болить

Пам'ять, ніби ікона у храмі,
Поміж геть обгорілих ікон
І поцілений хрестик на брамі
І абетка, мов зграя ворон,

І душа сповідалась у вірші,
І за віршем виднілась орда,
Випливала із лютої тиші
Та, що мертвою стала, вода...

Озивалась опівніч совою,
Місяць був, як сльоза скрипаля,
Тихо вчилася бути вдовою
Після шлюбної ночі земля...

В ніби кимось придуманій драмі
Прилітала звізда, як снаряд,
Де хрестили на згарищах храмів
Незачатих іще немовлят.

* * *

У цих світах визискових інтриг
На півдорогах з шепоту до крику
Ти не питай в захеканого віку
Про що він, той одчайоно
тихий крик...

Його не чує абсолютний слух,
А він гучніший за усі оркестри
Планета й вічність –
овдовілі сестри
На цім вселенським
празнику розлук...

І навіть роси як побите скло,
Тобі ж іти і жити босоного

Так полотняно стелиться дорога.
За овид нині. Завтра – за село...

Туди, до негідпертих сьомих неб
Вишукуєш молитву, ніби втечу,
Долаючи вселюдську порожнечу
Сльозу відносиш
в полиновий степ...

А жінка, що була тобі за все,
За навіть долю, ту, від неба вищу
Іде у трави полоскати тишу,
І вашу ніч у пазусі несе...

* * *

Те біле буйство лагідних садів,
Аж небеса ставали хоругвами,
А пізній вітер, ніби я, летів
На молоде побачення із вами.

Куди йшли ви, туди йшла
й весна,
Ви звідусіль... Вона в усі усюди...
І крізь бокал надпитого вина
Видніла жінка і білили груди...

Ваш срібний хрестик.
Ви уся така...
І погляд мій молитвою
в захресті, ...
І до руки торкається рука
Під ваше непромовлене
«нарешті».

Хитнулися премудрості світів.
І щось шептав вам непочутий
розум...

Ті білі-білі хоругви садів
Понад світів переболілу прозу...

* * *

Так виглядає силует зорі
Крізь ледь відкритий
галактичний просвіт...
Вона любила давні ліхтарі
За їх такий лиш їм потрібний
досвід...

І їх появу із нічного тла,
І зовсім негідкупні силуети,
За їх тактовно лагідні світла, ...
Ті, при яких аж пишуться сонети...

Туман прихОдив сивий,
мов звіздар,
І тихий вечір ворожив на звіздах,
Текла ріка, світлами золота
Й ставала снами золотого міста...

І ніби дні, миналися роки,
Блукали трії царі із дарами,
І тільки небо, небо і дахи
Були над містом і над ліхтарями...

* * *

Знаєш, забути ніяк
Бо пам'ятати несила.
Ти на покосі навзник,
Справжня така і красива.

Ніби лошатко гніде,
Місяць із клаптиків цедри,...
Вечір навшпиньки іде,
Як по стегні твоїм бедрик.

Я поцілункам услід
Тихо торкаю руками
Тіла твого білий світ,
Що вечоріє гріхами.

«Чернігівський beau monde, або Записки бібліографа»

Продовжуємо публікацію розділів з цієї книги чернігівської краєзнавиці Людмили Студьонової. Книга вийшла в Чернігові у 2016 році у видавництві «Десна Поліграф», як видання Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації.

Попередні публікації з книги – в номері 22 нашої газети, а також у номерах 253, 255, 260 газети «Світ-інфо» (читайте на її сайті).

Пристрасті по Гоголю

На початку червня 1966 року на території Єлецького монастиря почалися підготовчі роботи для зйомок фільму «Вій» за повістю Миколи Гоголя. Було ліквідовано калюжу між Успенським собором і церквою Петра і Павла, поставлено тин із глечиками, відремонтовано і пофарбовано у коричневий колір двері собору, на клумбі скосили квіти і почали зводити дерев'яну споруду, схожу на церкву, в якій мала літати панночка. На місці калюжі з'явився віз із голоблями, але без коня. На возі лежало сіно, різні рядна.

Коли все було готове, привезли апаратуру. То була кінокамера, яку встановили на відкритому центральному вікні нашого читального залу якраз навпроти Успенського собору, а на іншому – освітлювальні прилади.

І от нарешті прибули актори, костюмери, гримери, асистенти режисерів і самі режисери. Стало гамірно і цікаво. Читачів не було, то ми могли час від часу спостерігати дійства кіногрупи і навіть поспілкуватися з акторами у хвилини перепочинку. Знімалася одна сцена: на возі вмощуються троє дідів, ролі яких виконували українські актори Степан Шкурат, Микола Яковченко і Микола Панасьєв.

Степан Йосипович Шкурат

Йому був 81 рік. Високий, худорлявий, волосся біле, наче сніг, вуса козацькі, висячі. Запам'ятався в ролі денщика Потапова з кінофільму братів Васильєвих «Чапаєв»: «Брат Митька помирає, ухи просит». Слова убитої горем людини, звернуті до білого генерала, наштовхуються на роздратованість. Потапов у розпачі. Його брата били шомполами ні за що за наказом командира. А той проявив таку байдужість. Герой Степана Йосиповича викликав співчуття. Його басовитий голос важко було забути. Та і кремезна постать ні з ким не переплутаєш.

Тепер же був буркотливий старий. Він грав роль Явтуха. Його герой їде на возі. Під колесами здіймається курява. Отже, свитка старого має бути засипана пилюкою. Гримерка знімає чисту свитку з плечей Степана Йосиповича, кидає її в пісок, якого на монастирській території було вдосталь, і починає топтатися по цій одежині. Актор підвищенням тоном каже, що це неподобство. Так знущатися над старою людиною. Свितку він ні за що не одягатиме. Поскаржиться керівництву кіностудії.

Зараз піде на пошту і зателефонує. Гримерка, наче не чує актора, мовчки робить свою справу. А потім злегка обтрушує свитку і накидає її на плечі Степана Йосиповича. Він уже взяв себе у руки і здається спокійним.

Шкурат був дуже вразливою людиною. Відомий факт, що Олександр Довженко запросив Степана Йосиповича на роль Опанаса Трубенка у фільмі «Земля». Розповідають, що актор так входив в образ, що плакав на зйомках похорону сина Опанаса Василя, як на справжньому похороні. Режисер умовляв його, казав, що це лише акторська гра, але дарма. Олександр Петрович вважав актора уособленням українського селянина і тому в наступні роки знімав Шкурата у фільмах «Іван», «Аероград», «Щорс». Потім Степан Йосипович грав у кіно лише епізоди. Роль Явтуха у фільмі «Вій» стала останньою і помітною в його житті.

Уславлені творці комедійних персонажів

Микола Федорович Яковченко особливо запам'ятався в ролях Прокопа Сірка, батька Проні, у фільмі «За двома зайцями», та Філімона Філімоновича Довгоносика, колгоспного постачальника, із фільму-спектаклю «В степах України». Довгоносик був звичайнісіньким шахраєм і крадієм. Він говорив, що потрібні речі лежать на поверхні, тільки хапай, хапай. При цих словах актор робив виразний жест. А його «хапай, хапай» прижилася як поговорка.

Коли оголосили перерву, Яковченко підсів до мене на лавку. Він заговорив просто, як із старою знайомою. Запитав, чи я працюю в читальному залі. Кілька питань було щодо Єлецького монастиря. А я у свою чергу – про театр. Микола Федорович відповів, що зараз більше знімається в кіно, ніж бере участь у театральних виставах. Але, як казав один з відомих театральних персонажів, «у курсі дела». Зараз трупа на гастролях, а він тут, у Чернігові. Я сказала, що мій дідусь, який дуже любить Миколу Федоровича, не повірить, що я з ним так близько розмовляла.

Актор сумно подивився на мене. Коли вранці, відповів Яковченко, я дивлюсь у дзеркало, щоб поголітись, то бачу таку пику, що плюнуть хочеться. Я намагаюсь заперечити, і тут Микола Федорович посміхається своєю сонячною посмішкою, від вуха до вуха, і говорить: а все-таки вона моя гудувальниця. Стає так весело. Наважуюсь спитати: Юнона Яковченко, ведуча радіопередачі «Від суботи до суботи», йому хто. Дочка,

відповів актор. Молодша, уточнив він. Старша Ірина. Вони були маленькими, коли померла дружина. Залишився вдих із ними. Важко було ростити дівчаток, але заміну матері не знайшов. Не міг її забути. Та й зараз...

Микола Федорович не договорив, бо його покликкала костюмер. Прощаючись, він просив передати привіт дідусеві. Від мене йшов уже не актор Микола Яковченко, а персонаж Спирид з майбутнього фільму «Вій». Дивовижне перетворення.

Микола Лаврентійович Панасьєв тримався уособлено, не брав участі в розмові з нами, зіваками. Як багато комедійних акторів, виглядав похмурим і не усміхненим. Актор – багаторічний партнер Миколи Яковченка на театральній сцені. А у цьому кінофільмі Панасьєв грав Утішителя. Так що знову вони були разом. Трій Шкурат, Яковченко, Панасьєв виявився яскравим серед акторського гуртка з кінострічки «Вій».

В очікуванні головних виконавців

Посходилися кіношники. Оператор примостився біля своєї кінокамери у відкритому вікні. Були чути їхні розмови. Так я дізналася, що риштування на клумбі сьогодні знесуть.

Роль панночки виконуватиме не популярна актриса Олександра Зав'ялова, яка відмовилася з невідомих причин, а нікому невідома Наталя Варлей.

На знімальному майданчику з'явився Леонід Куравльов. На той час він був досить відомим актором. Його Пашка Колокольников із фільму Василя Шукшина «Живе такий хлопець» полюбився глядачам. Побачити Куравльова зблизька не вдалося. Всім зівакам наказали сховатися. У вікно було видно, як актор в образі Хоми Брута входив до Успенського собору і виходив з нього. Начебто це духовна семінарія. Знімали кілька дублів.

Потім Леонід Куравльов відпочивав на нашій лавці.

Поруч з ним сиділа молода жінка, обличчя якої не було видно. Асистент оператора сказав, що вона дружина актора, здається, вчителька. У другій половині дня вони поїхали. Більше Куравльов на знімальному майданчику в монастирі не з'являвся.

Зате масовка майже все літо дошкуляла нам і нашим читачам. То були бурсаки, які відправлялися на літні вакації (канікули) по домівках. Їх зображали взвод солдатів залізничного полку і чернігівська молодь. Як у Гоголя написано, всі були одягнуті в якусь «довгу подобу сюртуків, довжиною за сіє

врем'я», тобто до п'ят, на взірць дяківської одежини. Підстрижені коротко, передні ряди – під «горшок». Масовка стояла спинами до Успенського собору, обличчями до вікон нашого читального залу. Лунала команда: «Приготувались! Начали! Мотор!» і масовка робить перший крок уперед. Один із «бурсаків», такий собі пухленький, невеликий на зріст парубок, наступає на сюртук і падає на землю. Його намагаються обійти інші, і тут починається суцільне падиння. Помічник режисера чортихається, і все починається спочатку. Так тривало кілька разів. Поки «колобка» з першого ряду не перевели углиб масовки.

Зйомки на території Єлецького монастиря було закінчено в середині серпня. Ходили чути, що сцену нічної зустрічі Хоми Брута з відьмою, в ході якої він її вбив, знімали на монастирській території, в дощатій напівзруйнованій будівлі, що колись належала аптечному складу. Фінальні сцени – у Седнівській Георгіївській церкві.

Зустріч через десятиріччя

Усі перипетії з кінофільмом «Вій» зацікавили науковців Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній». Тим більше, що у 2012 році відзначалося 45-річчя з часу його виходу на екрани кінотеатрів країни. Суперечливі публікації в пресі не давали повного розуміння того, як і де, окрім Єлецького монастиря, відбувалися кінозйомки на Чернігівщині. Тому генеральний директор заповідника Андрій Леонідович Курданов вирішив направити до державних архівів Москви, Петербурга і на «Мосфільм» своїх співробітників. Були винайдені необхідні кошти, і науковці Олександр Литовченко та Сергій Сергєєв виїхали на завдання.

У грудні 2012 року обидва повернулися додому, переповнені враженнями. Із собою вони привезли копію щоденника зйомок Леоніда Журавльова – одного із учасників знімального процесу. В документі зазначені всі місця, дати зйомок та імена акторів. Щоденник допоміг детально вивчити, в яких селах і які саме сцени там знімали. Виявилось, що багато кадрів, знятих у Чернігові, через свій національний колорит не увійшли до кінокартини. Деякі епізоди були перезняті. На «Мосфільмі» чернігівцям також надано кілька фотокадрів робочих моментів зйомок і тих, що увійшли до фільму.

Але найважливішим було відшукати можливість зустрітися з виконавцем ролі Хоми Брута Леонідом Куравльовим. Він погодився на телефонну розмову. Про її зміст розповів Олександр Литовченко: «... гордий з того, що саме його запросили на ці зйомки. Згадує, що була особлива атмосфера – божественної радості в душі. А самі спогади про зйомки у «Вій» – це інтимна пам'ять. Чернігів запам'ятався Леоніду В'ячеславовичу як прекрасне місто з чарівною річкою Десною...».

А потім відбулася безпосередня зустріч з актором в одному з московських кафе. Леонід В'ячеславович був приємним співрозмовником, людиною, яка не страждала на «зіркову» хворобу. Він передав до фонду заповідника двадцять дві фотографії зі зйомок фільму «Вій» і диск із цим фільмом. Як згадував Олександр Литовченко, актор сказав: «Майже всього «Вія» віддаю вам». Прощаючись, науковці запросили його відвідати Чернігів та Седнів. Леонід В'ячеславович відповів, що йому, звичайно, хотілося б побувати. Але в його голосі не було впевненості. Він ще не міг оговтатися після смерті своєї дружини Ніни Василівни, з якою прожив у шлюбі п'ятдесят три роки.

Вивчення привезених матеріалів дозволило науковцям НАІЗ «Чернігів стародавній» установити, що проводи бурсаків на канікули знімалися не лише в Єлецькому монастирі, а й біля Катерининської церкви. Це виглядало так: студенти стоять з південної сторони Успенського собору, а ректор з напутнім словом виходить із дверей церкви св. Катерини. Монтаж кадрів зроблений так, начебто все відбувається в одному місці. Сцена протиборства Хоми Брута і панночки спочатку знімалася у Георгіївській церкві Седнева. Але, дослідивши архітектурні особливості цього храму, науковці зробили висновок, що жодний кадр, відзнятий тут, до фільму не увійшов. Для сцени із панночкою була збудована бутафорська церква в одному з павільйонів «Мосфільму». У кінострічці ми бачимо фасад церкви св. Богородиці села Горохолин Ліс Івано-Франківської області, а внутрішні сцени відзняті у бутафорській церкві. Однак деякі епізоди, що знімалися у Седневі, увійшли до фільму: це відомі селищні краєвиди та бурсаки, що на горі розвели вогнище. Є і фрагмент з вітряком у селі Киїнка Чернігівського району. На його фоні стоять Леонід Куравльов і Степан Шкурат.

Андрій Курданов мав ідею зібрати достовірні дані про зйомки фільму «Вій» задля популяризації найдавніших пам'яток Чернігова і Седнева. Разом із науковцями заповідника ця ідея була втілена в життя. Завдяки опрацюванню щоденника знімальної групи, стало зрозумілим, що в Седневі проходили зйомки епізодів, які увійшли до фільму. Це відпочинок на лузі, пересування дідів критим возом по полю.

У щоденнику записано, що Георгіївська церква в Седневі готувалася до зйомок. Кілька днів художники розписували стіни. На жаль, в документі чітко не вказано про знімальні дні у храмі. Якщо зробився розпис, значить все-таки зйомки відбувалися, але ці кадри до фільму не потрапили, як і багато інших. У документі є і про те, що вулиця в Брусилові Чернігівського району увійшла до фільму як вулиця Києва. Можна також по запису установити час перебування знімальної групи в Чернігові.

Жартома і всерйоз

Віталій КОВАЛЬ

Стружка

Директора радгоспу Якова Затичку викликали до тресту і вліпили догану. За ранні овочі, за молоко, за м'ясо, за відрив від мас. І — взагалі. Щоб не забував, на якому він світі. Одне слово, «зняли стружку».

До радгоспу Затичка повернувся злий, як чорт. Зібрав у себе керуючих відділками і давав із них теж «стружку знімати».

Найбільше дісталось Євгенові Тихому:

— Ви ні біса не робите! — гримав на нього директор. — Спите на ходу. Ледарюєте! А я за вас догани хапаю?!
Викричавшись, директор охолов трохи, а керуючі розбіглися по радгоспу роздавати запотилічки. До вечора в селі — гамір і метушня.

Євген Тихий здибав на вулиці бригадира Андрія Розсаду.
— Спиш на ходу! — накинувся. — Пика червона, гляди, репне! На тобі воду возити, орати можна! А в полі — я за тебе працювати буду?!
Розсада, хоч і не зрозумів, за що з нього «стружку знято», слухняно відвернувся на велосипеді і покотився за село. Їхав через баштан, заглянув у будку до сторожа. Так і є: спить!

— Спиш?! — гарикнув на сторожа так, що той аж підскачов. — Ледарюєш? Даром хліб їси? А баштан, думаєш, бригадир за тебе стерегти буде?
Вигнавши сторожа з будки, Розсада поїхав далі. А сторож Динька півдня виглядав хоч поганенького злодія, ходив по баштану, як неприкаяний, але так і не знайшовши, на кому б зігнати злість, прискіпався до собаки:

— Ти ще тут під ногами плутаєшся! Робить тобі нічого? Баштан стережи! Я за тебе гавкати буду? — і огрів Сірка костуром. Відвівши душу, Динька поліз у будку досипати.

«Стружці» кінець.

Андрій КОЗАК

Чи знаєте ви українські пісні?

Виберіть серед запропонованих варіантів продовження пісенного куплету саме той, який, на вашу думку, найбільш сюди підходить.

Розпрягайте

- а) хлопці, коней,
б) дітки, поні,
в) араби, верблюдів,
г) аборигени, кенгуру.

Ой у вишневому садочку, там

- а) соловейко щебетав,
б) ворони каркали,
в) ворони гавкали,
г) батько кричав,
д) мати не пускала.

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю: чому я

- а) сокіл,
б) не сокіл,
в) цю яму раніше не помітив?

Чом ти не прийшов

- а) як місяць зійшов,
б) як сонце покаже,
в) як партія учить.

Я ж тебе, милая, аж до хатиноньки

- а) сам на руках донесу,
б) з чияюсь допомогою,
в) ні, здається, не донесу,
г) точно — не донесу,
д) носильника найму.

Ой що там за шум учинився? То комар та й на мусі

- а) оженився,
б) опинився,
в) утопився,
г) заблудився.

Ой там, на току, на базарі жінки чоловіків

- а) продавали,
б) ціну збавляли,
в) даром віддавали,
г) викидали,
д) знову підбирали,
е) відмивали,
ж) прочуханки давали.

А тепер спробуйте заспівати пісні з вашим продовженням. Якщо вони у вас зазвучали гарно, до ладу, значить, усе в порядку. А коли у вас якась нісенітниця виходить, то краще вже помовчіть — послухайте, як інші співають.

Олександр ПЕРЛЮК

Перлюкізми

Головне у письменницькій праці — знаходити спонсора.

Думаєте, народ не бачить, що йому не показують?

Скільки треба накрутити, щоб уже не боялися правосуддя?

Чим тільки сьогодні не заробляють на життя, дехто навіть працює.

Прийде час і ми дізнаємось, як живемо сьогодні.

Знання законів не рятує від беззаконня.

Якби я накрутив мільйон, мене теж не посадили б?

Один правдолюбець може зіпсувати всю нашу правду.

Лише та людина чогось варта, яку не можна купити.

Якщо тебе всі вихваляють, значить, знають з ким мають справу.

Куди скажуть іти за покликом серця — туди і підемо!

Гадаєте, тим, хто бореться з хабарництвом, не потрібні гроші?

Як можна говорити, що нічого не робиться, якщо все розкривається?

Яким талановитим він був, поки не змінилася влада!

Всьому, що у нас є, ми повинні бути зобов'язані тим, хто нам ще щось і лишив.

Перш ніж почати служіння батьківщині й народу, відкрий рахунок у швейцарському банку.

Хто не став власником, той став власністю.

Назад дороги немає, та чи нам боятися бездоріжжя?

Золотий фонд української естради

Наша газета давно веде цей проєктницький проєкт, матеріали для якого беруться з однойменного, дуже цікавого, насиченого сайту. Його адреса: <http://www.uaestrada.org/>

Валерій Буймістер

Буймістер Валерій Григорович (21. 05. 1948, Виборг, Росія — 12. 11. 2021, Київ) — співак (ліричний баритон). Народний артист України (1994). Лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1999), лауреат гран-прі Міжнародного конкурсу вокалістів у Парижі (1976).

Мистецтвознавці називають його одним з наймасштабніших інтерпретаторів світової музичної культури. Він виконував твори Шуберта, Моцарта, Бетховена, Чайковського, Гайдна, Шумана, Брамса.

Дитячі роки пройшли на Чернігівщині. Змалечку душа тягнулася до музики. Хлопцю дуже подобався Іван Козловський. Першою народною піснею, яку він співав разом з дідом на печі, була «Розпрягайте, хлопці, коней». Пізніше з матір'ю виводив «Місяць на небі». Частенько з дідом Валерій ходив до сусіда, у якого був патефон, дивина на той час, і слухав Гмірю, Козловського.

Після дитячої самодіяльності став лауреатом республіканського конкурсу, вступив до Київського музичного училища імені Глієра. А ще через три роки вступив до Київської

консерваторії. Ще будучи студентом, став солістом Українського радіо.

Валерій Буймістер мав прекрасний голос, багатий досвід виступів, перемоги в міжнародних конкурсах, пошану глядачів. За внесок у розвиток вокального мистецтва України отримав звання Народного артиста. А за концертні програми 1997 — 1998 років, зокрема виконання музики Лисенка до «Кобзаря», його було відзначено премією імені Тараса Шевченка.

З великим успіхом виступав на сценах США, Мексики, Канади, Німеччини, Франції, Іспанії, Португалії, Бельгії, Чехії, Словаччини, Сінгапуру, Австралії, Нової Зеландії.

Фірма грамзапису «Мелодія» випустила три платівки Валерія Буймістера. Про нього знято кілька фільмів, один з яких під назвою «Валерій Буймістер» на початку дев'яностих років зробив відомий український режисер, знаний майстер художнього та документального кіно Олег Бійма. Був знятий ще один музичний фільм, де партнеркою Буймістера була відома українська співачка, Народна артистка України Лідія Кондрашевська. Багато записувався на радіо.

Валерія Буймістера запрошували на роботу до Москви, пропонували залишитися в Америці, але він вважав, що жити треба там, де ти народився. Уболівав за Україну, за її майбутнє, культуру, мистецтво. Бажав, щоб в театрі приймали талановиту молодь, щоб його учні продовжували справу його життя.

Справжнім відкриттям стала його інтерпретація української камерної вокальної музики: Лисенка, Людкевича, Бортнянського, Лятошинського та інших. Популяризував він і твори сучасних українських композиторів.

Валерій Буймістер багато років викладав у Київській консерваторії. Музичною була і родина співака. Дружина — піаністка. Вчилася у нього вокалу донька Марія, яка стала лауреаткою кількох міжнародних конкурсів.

Був співзасновником Чернігівського земляцтва в Києві, активістом Ічнянського районного земляцтва, краю, де виріс.

Наші чарівні пісні

Ясени

Музика: Олександр Білаш

Вірші: Михайло Ткач

Ясени, ясени,
Бачу вас за селом край дороги,
Бачу вас у красі,
Коли світить ранок в росі.
Ви приходите в сні,
Як дитинство моє босоноге,
Ви приходите в сні,
Кучеряві мої ясени.

Ясени, ясени,
За селом прокричали лелеки,
І холодний, як лід,
Залишили на обрії слід,
Ім шукати весни
І летіти далеко-далеко,
Ім шукати весни
І вертатись до вас, ясени.

Ясени, ясени,
Наді мною шумлять ваші крона,
І, неначе літа,
Жовте листя за вітром зліта.
Перший сніг сивини
Я приніс, як тривогу, на скронях,
Перший сніг сивини
Впає на скроні мої, ясени.

Ясени, ясени,
Бачу вас за селом край дороги,
Вам вклоняюсь до ніг,
Як вертаю з далеких доріг.
Ви приходите в сні,
Як дитинство моє босоноге,
Ви приходите в сні,
Кучеряві мої ясени.
Ясени, ясени,
Ви приходите в сні...

Очі волошків

Музика: Степан Сабадаш

Вірші: Анатолій Драгомирецький

Я їду багряним садом,
Туман ляга на лист опалий.
Тут колись ходили рядом,
А навкруги — весна буяла!

Не забудь мені ті ночі,
Цілунок вуст твоїх медових,
Тільки серце серцем хоче
Вуста твої відчуті знову!

Приспів:

Приспів.

Ой ви очі волошківі,
Мов троянди, пелюстки-вуста,
Стан твої ніжній, смерековій,
Ти веснянко моя чарівна.

Дні ідуть, літа минають,
Душа зове — «Прийди, кохана!»
Ти повернешся, я знаю,
Моя любов, моя жадана!

Приспів.

Триває передплата на газету «Світ-інфо» на 2024 рік

Усі поштові відділення й листоноші області ведуть передплату на Чернігівську обласну газету «Світ-інфо».

Передплата йде на будь-який термін, починаючи з доставки газети читачам з кожного наступного місяця. Можна передплатити газету на свою адресу або на будь-яку адресу в області.

Передплатна ціна мінімальна: 20 гривень на місяць.

Передплатний індекс «Світ-інфо» — 86514.

Основні теми газети:

Події в області, Україні і світі.

Політика, соціальні проблеми, екологія.

Історія України, СРСР, планети.

Проза і поезія.

Культура, мистецтво, спорт.

Корисні поради. У світі цікавого.

Долучайте нових читачів. Прочитавши газету, покажіть її друзям, знайомим, колегам, запропонуйте також передплатити.

Засновником і редактором газети, як і газети «Струна», є Петро Антоненко.

«Світ-інфо» — цікава газета для кожного з вас!

Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9,
тел. (063) 236-18-03 <http://intermezzo.org.ua>. e-mail: kmc.intermezzo@gmail.com
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажу книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, прес-конференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація Суспільної служби Світового конгресу українців

Види послуг: соціальний патронаж, видавничі діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9.
Тел. (063) 236-18-03.

НАША ГАЗЕТА — НА САЙТІ В ІНТЕРНЕТІ

Еже кілька років існує в Інтернеті сайт обласної газети «Світ-інфо». На цьому ж сайті розміщуються і всі номери нашої газети «Струна». Там ви прочитаєте і цей, і попередні номери. Всі публікації й ілюстрації можете легко скопіювати.

Адреса сайту: <http://svit11.wordpress.com>.

Газета виходить за сприяння Товариства Української Мови (США). Голова Товариства — професор Віра Боднарчук.